

PAMÄTNÁ KNIHA OBCE VEĽKÁ BYTČA

Historickej minulosti Bytče a Bytčianskemu zámku je v literatúre v posledných rokoch venovaná veľká pozornosť. Bolo spracovaných viacero odborných historických knižných diel a publikácií, ktoré sú verejnosti známe, dajú sa zakúpiť v kníhkupectvách alebo zapožičať v knižniciach. Menej známa je širokej verejnosti ale Pamätná kniha obce Veľká Bytča (Dejiny Bytče do roku 1948), evidovaná tiež pod názvom Kronika obce Veľká Bytča, pretože je uložená v Štátnom archíve v Žiline, a nie každý vie o tejto knihe a mal možnosť ju študovať. Z tejto knihy čerpali informácie tiež niektorí autori kníh a publikácií o Bytči, pretože pojednáva komplexne o dejinách Bytče. V nasledujúcom texte by som Vás chcel zoznámiť s uvedenou knihou, s jej vznikom, obsahom, s dôležitými udalosťami a zaujímavosťami v nej zapísanými. Pre lepšiu orientáciu som sa snažil uvedený materiál doplniť a rozšíriť o niektoré nové a aktuálne informácie, ktoré v čase písania knihy neboli známe alebo sa časom zmenili.

Pamätná kniha obce Veľká Bytča vznikla na základe zákona ČSR č. 80 Zb. z. zo dňa 30.1.1920 a Vládneho nariadenia ČSR č. 169 zo dňa 17.11.1932 o pamätných knihách obecných a tiež zo snahy vedúcich obce dať budúcim pokoleniam Bytčanov hodnotné dielo v rozsiahlom historickom obraze obce, od najstarších čias až po vtedajšiu súčasnosť. Na spracovaní uvedenej knihy sa čiastočne podieľala Sidónia Sakalová (bytčianska rodáčka, spisovateľka, ochotníčka herečka a režisérka, prekladateľka, učiteľka, zberateľka národopisného materiálu), ktorá bola v rokoch 1933 – 1940 obecnou kronikárkou v Bytči a Štefan Jánošík (riaditeľ rímskokatolíckej ľudovej školy), ktorý bol za kronikára zvolený v roku 1940. V roku 1946 bol poverený touto úlohou Ľudovít Meliš-Čuga, ktorý má hlavnú zásluhu na vypracovaní knihy. Vyštudoval Pedagogickú fakultu Univerzity Komenského a Vysokú školu pedagogickú v Bratislave. V rokoch 1940 – 1951 pôsobil v Bytči ako učiteľ na meštianskej škole, neskôr na strednej škole v Považskej Bystrici ako profesor. Venoval sa otázkam spisovnej slovenčiny, jazykovej kultúre a výchove, onomastike, histórii. Pamätná kniha obce Veľká Bytča bola dokončená a daná do užívania v roku 1948. K dispozícii v archíve je tiež Zbierka dokumentov Sidónie Sakalovej a nedokončená Pamätná kniha Štefana Jánošíka.

Na začiatku knihy autor (Ludovít Meliš-Čuga) uviedol, že literatúra o Bytči je rozsiahla, dosiaľ však nijaký historik nepodal podrobný a ucelený obraz jej minulosti. Touto knihou chcel podať syntetický obraz celej minulosti Bytče, na základe už dovtedy zozbieraných historických materiálov Sidónie Sakalovej, ktoré preštudoval. Ďalej na podklade štúdia odbornej literatúry, štúdia archívneho, podľa spomienok a výpovedí občanov a činiteľov obce a na základe vlastného pozorovania. Zaobstaral takmer sto odborných diel dejepisných a zemepisných písucich o Bytči. Pátral po listinných poznatkoch, ktoré sa týkajú Bytče v Matici slovenskej a v Slovenskom národnom múzeu v Turčianskom Sv. Martine (ďalej len SNM), v Knižnici Slovenskej univerzity, v župnom archive v Trenčíne, v mestskom archíve – v Žiline, Banskej Bystrici, Zvolene, Banskej Štiavnici a tunajších archívoch. Napokon poďakoval za spoluprácu a poskytnuté informácie pracovníkom SNM, zvolenského múzea, pracovníkom archívu v Banskej Bystrici, kronikárovi zo Žiliny. Z tunajších činiteľov Rudolfovi Babjakovi, prednostovi ÚMSK, Sidónii Sakalovej a miestnym občanom, barónovi Lotharovi Popperovi, majiteľovi Bytčianskeho zámku, Júliovi Bielikovi, riaditeľovi Pivovaru a sladovne, Ondrejovi Skotnickému, kováčovi, Jozefovi Petrovskému, čalúnnikovi, Cyrilovi Gettingovi, Jozefovi Skotnickému Kantasovi, Pavlovi Puškárovi a ďalším, čo mu žiadnu pomoc neodmietli.

Knihá zachytáva dejiny Bytče od najstarších čias až po rok 1948.

Obsahuje:

Deväť kapitol – I. Prvotné osídlenie kraja, II. Bytča na úsvite svojej histórie, III. Obdobie slávy a rozkvetu obce, IV. Rekatolizácia obce. Rozkvet remesiel a obchodu, V. Bytča za poddanstva a v rokoch 1848/49, VI. Rozvoj obce od polovice 19.storočia. Maďarizácia, VII. Bytča za prvej Československej republiky, VIII. Obec za bývalej Slovenskej republiky, IX. V obnovenej ČSR (1945 – 1948).

Obrazovú prílohu – s historickými fotografiami námestia, kostola, škôl, zámku a iných stavebných objektov i takých, ktoré už neexistujú, fotografie okolia Bytče, fotografie symbolov debnárskeho cechu (celkom 52 fotografií).

Mapky – Mapku kraja a Mapku Bytčianskej kotliny, v ktorej sú vyznačené a pomenované názvy jednotlivých oblastí okolia mesta: Mesco pri Bytči, Vápenná, Poklutec (Podkutec), Predné dvoriská, Zadné dvoriská, Vinohrádok, Nemecká (hora) a pôvodný tok Váhu.

ÚVOD

Meno Bytča sa zjavuje prvý raz v dejepisných písomných prameňoch v prvej polovici 13. storočia. Obec, pravda, existovala predtým, táto najstaršia zachovaná písomná správa neznamená dobu jej vzniku. Zdá sa, že jestvovala už v dobe Veľkomoravskej ríše, a ak možno usudzovať podľa etymológie jej mena, tento kraj, t.j. Bytčiansku kotlinu, obývali ešte pred príchodom Slovanov germánski Kvádi. Nálezy z mladšej doby kamennej pri neďalekom Púchove i z druhej strany blízko Žiliny umožňujú smelý predpoklad, že akiste aj Bytčianska kotlina bola obývaná už v dávnom praveku. Bytča má teda za sebou veľkú minulosť.

I. PRVOTNÉ OSÍDLLENIE KRAJA

Kraj bol pravdepodobne od nepamäti obývaný, usudzuje sa podľa vykopávkov a zistených nálezov v blízkosti obce (pri Žiline, Dubnici, Zamarovce a Skalka pri Trenčíne). Prvý historický známy národ na severozápadnom Slovensku boli Korkonti, sídlili tu v posledných storočiach pred Kristom. Okolo Kristovho narodenia tu žili už germánski Kvádi, ich kráľ Vanius vládol tu začiatkom I. storočia po Kristovi. Roku 375 po Kristovi vtrhli do Považia od východu z Ázie diví Huni, za ich vpádu miznú z Považia Kvádi. Potom sa prevalili Považím germánske kmene Longobardov. Nová kapitola dejín tohto kraja sa začína príchodom Slovanov zo zakarpatskej pravlasti do týchto končín asi po odchode Longobardov v 5. – 7. storočí. Prenikajú karpatskými priesmykmi do Považia, Ponitria, Pohronia. Potom prišla avarska poroba (568). Za Veľkomoravskej ríše patrilo územie Bytčianskej kotliny kniežatstvu Pribinovmu a Svätoplukovmu a po páde Veľkej Moravy bolo pripojené na 1000 rokov k Uhorsku.

Dejiny Bytče sú od začiatku organicky späté s históriou jej vodného hradu, o ktorom dejepisci tvrdia, že existoval už pred príchodom Maďarov. Niektorí historici sa domnievajú, že opevnené ohrady alebo hradiská na strednom Považí a inde sú ešte z doby bronzovej, alebo ešte staršej. Je pravdepodobné, že prvý vodný hrad v Bytči, prípadne hradisko a obec neboli na tom mieste ako teraz. Stará Bytča alebo jej predchodkyňa, stála na mieste, zvanom Mescó (2 km na západ od Bytče). Boli nájdené

úlomky ohrád z kvádrového kameňa v blízkosti Mesca, pod Vápennou, na Poklutci a inde. V zavodňovacej sústave okolo Mesca zohrával významnú úlohu tok Váhu, rieka totiž tiekla kedysi inokade než teraz. Na základe bádania budapeštianskych geológov a vykonaných vrtov v roku 1890 sa zistilo, že Váh pred časmi tiekol od Oblazova cez Hliník nad Váhom, popod – Háj, Vinohrádok, Predné dvoriská, Poklutec (Podkutec), Vápennú, Mesco a pri Malej Bytči narážal na prekážku, rozvodnieval sa. Celá Bytčianska kotlina od Stráne po Háj slúžila Váhu. Neskoršie si vyryl riečište popod Stráň, kade teraz tečie. Z toho vyplýva, že prvý vodný hrad alebo len hradisko, a teda aj prvotná Bytča, boli postavené na uholnej ploche rieky Váhu (pôvodný tok), Jablonovského potoka na západe a Pšurnovického jarku na severovýchode, zo štvrtej strany je hora Nemecká. Od toho názov tamojších rolí: Mescami. Mescami sa nazývali prastaré ohrady obkolesené riečnymi tokmi. Obyvateľom značne uľahčovalo obranu dosť strmé vyvýšenie sídliska 10 – 18 m na čelnej strane oproti Váhu a zložitá sústava priekop, ktorých pozostatok bolo vidieť v úzkej a pomerne hlbokoj priekope, idúcej od mostíka cez Pšurnovický jarok smerom na juhozápad (v súčasnosti prírodný kanál k hydroelektrárni a zasypané smetisko čiastočne zmenili vzhľad uvedeného miesta). Kedy nastal presun ľudského osídlenia smerom východným, do terajšej polohy Bytče, ťažko zistiť, súvisel pravdepodobne so zmenou koryta Váhu v časti Bytčianskej kotliny. Keď sa dolu na osušenom pozemku (Osušené) postavil historický drevený hrad, aj obyvateľstvo sa začalo usídľovať okolo neho.

Pôvod názvu Bytča – z čoho pochádza miestny názov Bytča, zaujímalo v minulosti jazykovedcov i historikov. Niektoré domnienky sú väčšmi, iné menej pravdepodobné. Vcelku ich možno zhrnúť do štyroch mienok.

1. meno Bytča je domáce, pochádza najskôr zo slova byt, Bytča, t.j. miesto stále a trvale obývané.
2. odvodzuje sa názov obce z púnskeho jazyka, slovo bitsi značilo obývané miesto pri riekach a medzi nimi.
3. odvodzuje sa z nemeckého jazyka bitt (koryto, riečište).
4. odvodzuje sa zo staronemeckého mena beech (vyslov bič) značilo buk, v okolí obce rástli v dávnych dobách obrovské bukové lesy.

II. BYTČA NA ÚSVITE SVOJEJ HISTÓRIE

Bytča mala dobrú komunikačnú polohu, ležala pri väčšom riečnom toku (Váh) a pri starej obchodnej ceste bežiacej Považím, tzv. Považská cesta. Vychádzala z Dunajskej cesty pri Komárne, pokračovala údolím Váhu na sever po vtok Oravy do Váhu a stadiaľ proti prúdu tejto rieky do Poľska za Karpaty. Odbočka viedla od Žiliny Jablunkovským priesmykom k Baltskej ceste, iná odbočka smerovala od Trenčína Vlárskym priesmykom na Moravu, pripájala sa tiež k Baltskej ceste. Považskou cestou uberali sa rímski obchodníci, čo dokazuje množstvo nájdených rímskych mincí a iných pamiatok nájdených pri Trenčine, Púchove, Žiline, aj v samotnej Bytči.

Ako vysvitá z donácie (panovník daruje majetok za zásluhy) z 13. storočia, Bytča bola majetok kráľov, ináč poddanská obec. Prvá kolonizácia severozápadného Slovenska sa odohrala za kráľa Ondreja I. (1205 – 1235), volal sem cudzích osadníkov, klčovali lesy a získavali pôdu. Po tatárskej pohrome (1242) dochádza k druhej etape kolonizácie Považia. Panovník Belo IV. volal do krajiny najmä nemeckých kolonistov. Bytčania sa venovali hlavne poľnohospodárstvu a chovu dobytka, neskoršie tiež remeslu. Bytča bola osadou slovanskou a slovenskou. S postupujúcou nemeckou kolonizáciou prichádzali sem zástupy nemeckých remeselníkov a obchodníkov. Ale neskoršie opäť prevládol živel slovenský a slovanský, Slováci nadobudli v meste prevahu.

Bytčú spravovalo a súdilo jej panstvo a richtár. On rozhodoval s konšelmi a boženíkmi –prísaznými (členovia obecnej, mestskej rady, prísediaci mestského súdu) o veciach obce, súdil Bytčanov a určoval pokuty v menších sporoch. Ťažké zločiny (podpaľačstvo, vraždu, lúpež a podobne) stíhala a trestala vrchnosť. Svedectvo, že sa v Bytči vynášali aj rozsudky smrti, je doložené v zápisoch Žilinskej knihy.

Uvedená kapitola opisuje tiež komu patrila Bytča od prvej polovice 13. storočia (prvé zachované písomné správy o Bytči) až po rok 1563. Kráľ Belo IV. v štyridsiatych rokoch 13. storočia za zásluhy daroval chorvátskemu bánovi Filipovi, čo stratil všetky svoje majetky v tatárskom plienení obce Byucha a Hoznucha, t.j. Bytčú a Hvozdnicu (najstaršia písomná správa o Bytči je už z roku 1234, vtedy patrila nitrianskemu biskupstvu). V roku 1271 podľa kráľovskej listiny Štefana V. pririekli

Bytču a Hvozdnicu opäť nitrianskemu biskupovi Vincentovi, v užívaní nitrianskych biskupov bola do 15. storočia. Ďalej patrila rôznym veľmožom, vojvodcom, kráľovským úradníkom medzi ktorými dochádzalo často k sporom o jej vlastníctvo (Korbel, rod Podmaníckovcov, Viliam Tetauer z Tetova, rodina Žerotínovcov, Michal Imreffy zo Serdahelu a ďalší). V roku 1563 ju nadobudli do vlastníctva Thurzovci.

Poddaní (podriadení služobníci, remeselníci) sa usídľovali najskôr okolo zámku, tak vznikla Podzámocká ulica, alebo štvrť (približne v miestach terajšej ulice Sidónie Sakalovej a Štefánikovej), na juh od zámku si stavali drevené domky i prievozníci a rybári. Od zámku na sever sa utvorila tzv. Ulička, ktorú obývali hrnčiari, v urbároch ako dedinka (približne v miestach terajšej ulice Radlinského). Podobne vznikla na druhom konci pod tzv. Nademlým iná dedinka, Obora, v ktorej panskí služobníci mávali kone, bývala tam aj panská záhrada, určená pre lesnú zver (približne v miestach terajšej hornej časti Hlinkovej ulice). Spojenie Podzámčia, Uličky, štvrte okolo kostola na rínku (námestie) a Obory dalo základ vzniku obce. Okolo kostola od začiatku sa stavali ľudské príbytky, a to najprv z dreva (iba kostol a zámok boli z tvrdého materiálu), domy na námestí bývali jednoposchodové, pavlačové.

Pokiaľ ide o názov obce, Bytča sa označuje : terra (územie), communitas, civitas (obec), castellum et oppidum (kaštieľ a mestečko) a inak. Samotné jej meno máva rozličné znenie alebo rozmanité pravopisné rúcho: Byucha (1248 – 50), Bykcha (1271), Magna Bycza (1391), Bicza (1417), Beytza (1423), Bittza (1492), Byche (1493), Bytza (1501), Bycha (1509), Bycze (1525), Bycza (1561). Treba podotknúť, že zložkami ch, kch, cz, ttz, tcz, chch označovala sa mäkká spoluhláska č, takže znenie názvu obce bolo vtedy skoro to isté ako teraz, slovenský pravopis nemal vtedy hlásku č.

III. OBDOBIE SLÁVY A ROZKVETU OBCE

Začiatkom 60. rokov 16. storočia sa začína rapídny vzostup mena Bytče, spája sa so slávnym, bohatým a mocným rodom Thurzovcov, ktorý už v 1. polovici 16. storočia bol veľmi rozvetvený. František Thurzo bol zakladateľom bytčiansko-oravskej vetvy, narodil sa okolo roku 1512. Študoval na padovskej univerzite (Taliansko) a v roku 1539 sa vrátil

do Uhorska. Zastával rôzne významné funkcie v rámci krajiny a tiež na panovníckom dvore vo Viedni. V roku 1556 prestúpil na evanjelickú vieru (Lutherovo učenie), úradníctvo a poddaní nasledovali svojho pána. V roku 1557 kúpil Oravské panstvo spolu s hradom, v roku 1558 kúpil Lietavský hrad aj s panstvom, v roku 1563 kúpil hrad Hričov a Bytču spolu s panstvom. Jeho druhá žena bola Katarína Zrínska, matka Juraja Thurzu, ktorý sa narodil v roku 1567 na Lietavskom hrade. František sa rozhodol v Bytči vybudovať krásny murovaný zámok, kde sa chcel presťahovať s celou rodinou. Dal ho vystavať na pozemku Osušené talianskemu staviteľovi Jánovi Kilianovi, pôvodom z Milána. Zámok bol postavený v rokoch 1571 – 1574. Práve v roku dokončenia zámku František Thurzo zomrel. Jeho manželka aj s deťmi sa presťahovala na Bytčiansky zámok, ktorý sa stal hlavným sídlom bytčiansko-oravskej vetvy Thurzovcov.

Syn Juraj Thurzo zvelebil Bytču ešte väčšmi ako František, dal jej lesk slávy, aký predtým ani potom už nemala. Najskôr, ako chlapec bol vychovávaný slávnym pedagógom a lekárom (Krištof Echardus), ktorého pozvali až zo Saska. Potom, ako 17-ročný bol vychovávaný na dvore arcikniežaťa Arnošta vo Viedni, vojenského veliteľa Uhorska, ktorý bol panovníkovým bratom. Pripravoval sa na diplomatické a vojenské povolanie, doplnil si i jazykové vzdelanie (maďarčina, latinčina, nemčina, slovenčina). V roku 1585 sa vrátil do Bytče, pretože mu umrela matka a musel prevziať otcovo dedičstvo. V tom istom roku sa oženil so Žofiou Forgáčovou s ktorou mal dve dcéry Zuzanu a Juditu. V roku 1590 mu prvá manželka zomrela. V roku 1592 sa oženil druhýkrát s Alžbetou Czoborovou s ktorou mal päť dcér – Barboru, Helenu, Máriu, Katarínu, Annu a syna Imricha.

Bytčiansky zámok sa stal hlavným sídlom jeho rozsiahlych panstiev. Tu sídlila ústredná správa pre riadenie panstiev: Panstvo Bytča (Bytčiansky zámok, hrad Hričov, Veľká Bytča, Malá Bytča, Hvozdnica, Stupné, Brvnište, Papradno, Setechov, Petrovice, Pšurnovice, Kolárovice, Dlhé Pole, Veľké Rovné, Vysoká, Turzovka, Podvysoká, Olešná, Veľká Kotešová, Horný a Dolný Hričov, Hričovské Podhradie, Paština Závada, Peklina, Bytčianska Lehota, Horné a Dolné Hlboké), Panstvo Lietava (hrad Lietava a 22 obcí), Panstvo Orava (Oravský hrad a 80 obcí). Neskôr získal Juraj Thurzo ešte Tokajské panstvo (Tokajský hrad a 17 obcí) a palác vo Viedni. Ústredná správa usmerňovala

činnosť správcov jednotlivých panstiev podľa nariadení J. Thurzu. Centrom jednotlivých panstiev boli opevnené hrady, kde sídlili správcovia panstiev a kapitáni hradov. Bytčiansky zámok poskytoval Jurajovi Thurzovi a jeho rodine pohodlné a prepychové bývanie a mal výhodnú polohu, čo sa týka správy majetkov a výkonu jeho funkcií v rámci krajiny. Po stavebnej stránke spájal obranné a renesančno-umelecké prvky. Prístup do priestranného vonkajšieho zámockého nádvorja bol z východnej strany mostom, cez rieku Petrovička a potom hradbovou vstupnou murovanou bránou, nad bránou bola strážnica pre zámockých hajdúchov. Za bránou vpravo boli hospodárske budovy (kováčka dielňa, voziareň na povozy a koče, maštale pre kone a iné). Oproti bráne stál Svadobný palác. Do vlastného vnútorného zámku sa vchádzalo naľavo po moste ponad vodnú priekopu (je zasypaná) a cez baštovú bránu, pri ktorej bol zdvíhací most. Nad poslednou zámockou bránou (tiež tam bol zdvíhací most) vedúcou do vnútorného dvora zámku vypína sa hlavná štvorhranná veža. Zámok bol tak stavaný, aby sa voda z Petrovičky dala v krátkom čase napustiť do priekop, obkolesujúcich zámok. Ak sa blížil nepriateľ, zdvihli sa mosty a vstup sa útočníkovi znemožnil. Okolo zámku bol vysoký ohradný múr so strieľňami. Keď sa vošlo do vnútorného zámku bránou pod vežou, na prízemí bola vľavo väznica, oproti ubikácie pre zámockých drábov, ďalej na prízemí boli rôzne miestnosti hospodárske, miestnosti na prípravu stravy, zásobárne a izby pre hospodárov a dvoranov. V rozľahlých pivniciach uskladňovali pivo a hlavne kvalitné víno. V zámku Thurzovci zamestnávali množstvo personálu a služobníctva, starali sa o chod zámku (kuchári, pekári, záhradník a ďalší), strážili zámocké brány, sledovali z veže okolie a podobne (hajdúsi, hlásnici, trubači a ďalší). Juraj Thurzo a jeho početná rodina obývali južnú a juhozápadnú časť zámku na prvom poschodí. Prístup na poschodie zabezpečovali dvoje točité schodiská a jedno kamenné. Na tomto poschodí sa ešte nachádzali reprezentačné miestnosti, hosťovské izby, kancelárie, knižnica, škola, modlitebná miestnosť, lekáreň, zámocká klenotnica a iné. V zámockej klenotnici uschovávali veľké množstvá klenotov zo zlata, striebra, drahokamov, perál, ako zlaté – retiazky, reťaze, prstene, náramky, spony, náušnice, korunky, náhrdelníky, zlaté pásy, strieborné retiazkové pásy. V uvedených šperkoch boli vsadené tisíce

diamantov, perál, rubínov, zařirov smaragdov, tyrkysov. Ďalej obsahovala strieborné a pozlátené – kalichy, konvice, poháre, čaše, príbory, zrkadlá, svietniky, jemný riad, Ďalej leopardie kožušiny, flámske gobelíny, vzácné látky, vojenské nástroje, sabraky, sedlá, koberce, Ďalej kremnické dukáty, nemecké a rýnske zlaté. Každá dcéra pri vydaji dostala do vena primeranú časť z tohto rodinného pokladu a desiatky krásnych šiat rôznych farieb zlatom a striebrom pretkávaných, s rubínmi a perlovými očkami, klobúky ozdobené diamantmi, čepce vykladané diamantmi a perlami, rukavičky, črievičky, hodvábne závoje vyšívané striebrom a zlatom, zlatom šité hodvábne plachty a obrusy a množstvo iných vecí, ktoré sa nakúpili ešte pred svadbou v Prahe a vo Viedni.

Na čele svojho vojska, ktoré si vydržiaval na vlastné náklady (z Oravy, Bytče, Lietavy) bol Juraj Thurzo aktívnym účastníkom vojny proti Turkom. Zúčastnil sa množstva bitiek, vtedy sa zdržiaval viac na bojisku, ako v Bytči. Zastával významné funkcie v rámci krajiny – oravský hlavný župan, kapitán preddunajského vojska, hlavný veliteľ novozámockej posádky, radca cisára Rudolfa II. a uhorského kráľa, kráľovský pohárnik. V roku 1606 bol povýšený do grófskeho stavu a v roku 1609 bol zvolený za palatína Uhorského kráľovstva. Bola to najvýznamnejšia, doživotná funkcia v Uhorsku, bol predstaviteľom Uhorska v rámci Habsburskej ríše. Mal rozsiahlu politickú, vojenskú, finančnú a súdnu moc v rámci krajiny. Zabezpečoval obranu krajiny, musel absolvovať časté a vyčerpávajúce cesty na vzdialené miesta po celej krajine i do zahraničia. Na cestách palatína vždy sprevádzal početný ozbrojený doprovod. V Bytči sa prerokovala politika Uhorska, prichádzali sem rôzne vysokopostavené osobnosti tej doby. Zasadnutia viedol vo veľkej reprezentačnej sále umiestnenej vo východnom krídle Bytčianskeho zámku na prvom poschodí. Z prízemja tam viedlo široké kamenné schodisko, ktoré ústilo pred vchodom do sály (v súčasnosti je vchod zamurovaný, kde bol zistíme podľa erbov Františka Thurzu a jeho manželky Kataríny Zrínskej, ktoré zostali nad zamurovaným vchodom). Bola to nádherná dvorana, presvetlená veľkými vonkajšími oknami aj oknami do arkády, strop bol ozdobený umeleckými prácami, dlážka z lešteného kameňa, steny boli pokryté obrazmi panovníkov v životnej veľkosti a vzácnymi gobelínmi. Zasadala tu uhorská aristokracia za predsedníctva palatína, konali sa tu zasadnutia kráľovských súdov, cudzí diplomati tu odovzdávali svoje poverenia. V Bytči bol umiestnený

aj personál palatínskej kancelárie (vicepalatín, tajomník, radcovia, pisári). V susedných krajinách mal vyslancov, vo Viedni mal ešte viedenského sekretára.

Juraj Thurzo bol aj milovník vedy, umenia a literatúry. Vytvoril knižnicu so stovkami zväzkov kníh z oblasti práva, histórie, teológie, medicíny, astronómie, matematiky, botaniky, geografie, filozofie, rétoriky, poézie. V roku 1610 založil v Bytči chýrnu evanjelickú strednú školu (gymnázium), ktorá pripravovala študentov z rôznych častí Uhorska i z Poľska na vyššie vzdelanie, odtiaľ sa odchádzalo na štúdium na zahraničné univerzity (Wittenberg, Krakov, Bazilej, Padova) a tam týchto študentov tiež podporoval. Škola stála neďaleko farského kostola, oproti zákrstiu, bola poschodová. V Bytči pôsobil hudobný súbor, no pozývali i známejších hudobníkov na koncerty, zvyčajne z Trnavy, Bratislavy a Viedne. Hrávali sa divadelné hry najmä pri slávnostných príležitostiach a organizovali sa teologické a filozofické dišputy. Na Bytčianskom panstve boli usídlení početní talianski majstri a umelci – stavitelia, kamenári, murári, sochári a maliari, ktorí vykonávali práce v samotnej Bytči, na zámku a tiež na ostatných panstvách a hradoch (pri pamiatkovej obnove Thurzovho paláca na Oravskom hrade, ktorá sa začala v roku 2014, boli objavené renesančné nástenné maľby, svojou vysokou kvalitou sa vyrovnávajú dielam vo vyspelých renesančných centrách v Európe).

Juraj Thurzo v dňoch 28. – 30.3.1610 zvolal prvú zákonodarnú hornouhorsku synodu Evanjelickej cirkvi v Žiline, na ktorej sa odhlasovalo, že na území dnešného Slovenska sa zriadia tri evanjelické diecézy. Evanjelici sa osamostatnili od rímskokatolíckej cirkvi zriadením vlastnej správy. Bytča sa stala sídlom evanjelickej diecézy (stolica Trenčianska, Oravská, Liptovská). Po otcovi bol evanjelik augsburského vyznania, kostol na námestí a fara bola daná evanjelikom. Už v roku 1590 začal s prestavbou kostola. Bol zväčšený a pribudla samostatná renesančná zvonica, typická pre evanjelickú cirkev (zbúraná v roku 1937 pri výstavbe cesty). Katolíckemu obyvateľstvu, ktoré nepodľahlo reformácii bolo povolené si vybudovať na cintoríne kostolík, ktorý bol vystavaný v rokoch 1590 – 1600.

Bytča tiež hospodársky prosperovala. Juraj Thurzo bol mužom práce, dni a noci sedával za svojim písacím stolom. Mal bystrý um, rozvahu, zmysel pre spravovanie majetkov, obchodné nadanie. Obchodoval hlavne

s vínom, so soľou, s kožušinami, s výrobkami z dreva. Podporoval remeslá, obchod, rozvoj vodných píl, mlynov, majerov, rybníkov a zvyšoval ich počet, bol tu tiež pivovar a soľný sklad. Okrem tradičnej poľnohospodárskej výroby bol v Bytči vinohrad, chmeľnica a chovala sa tu lesná zver.

Mal lásku k vlasti a vernosť vo viere. Bol prísny nadriadeným, v boji smelým. Dobrým manželom, starostlivým a milujúcim otcom. Podstatnú časť svojho života strávil v neustálom ohrození života na bojiskách a na cestách – vojna proti Turkom (Ostrihom, Belehrad, hrad Hajnáčka, Modrý Kameň a inde), diplomatické poslanie, politika (Bratislava, Košice, Viedeň, Praha, Krakov, Benátky, Záhreb a inde). Jeho heslo bolo: „Ži tak, aby si naozaj žil“. S manželkou si napísali stovky listov. On písal zväčša z vojenských táborov počas pätnásťročnej vojny proti Turkom, o činoch na bojiskách a politickej situácii, ona o stave panstiev, o rodinných veciach, vymieňali si tiež darčeky prostredníctvom poslov. Manželka úspešne riadila rodinu a rodinný majetok počas jeho neprítomnosti. Jeho vojsku posielala jedlo, kone, zbrane, výstroj, peniaze. Z listov cítiť vzájomnú manželskú lásku a puto, ako aj skutočnosť, že si vážili jeden druhého. Objavujú sa prejavy lásky, strachu a obavy o zdravie, či život toho druhého. Juraj Thurzo spolu s manželkou sa vzorne starali o svoje deti, ktoré bezvýhradne rešpektovali autoritu jeho, ako aj svojej matky. Deti boli vychovávané pod prísny dohľadom otca, učili ich vznešenosti a stavovskej nadradenosti, s deťmi nižšieho stavu sa stýkať nesmeli. V zámku mali školu, kde sa s deťmi preberali základy gramatiky, písanie, čítanie, matematika, náboženstvo. Cez prázdniny žili na Lietave. Dievčatá sa učili dobovej morálke, spoločenskému správaniu, hospodáreniu a podobne. Dôležitá bola náboženská výchova a výchova k poslušnosti. Thurzov jediný syn Imrich narodený 11.9.1598 na Bytčianskom zámku bol jeho nádejou, potechou a pýchou. Použil všetky prostriedky, aby mu obstaral čo najlepšie vzdelanie – učili ho významní súkromní učители, absolvoval gymnázium v Bytči, študoval na univerzite vo Wittenbergu (Nemecko). Keď bol Juraj Thurzo dlhé mesiace na cestách mimo domova písal synovi listy. Zaujímal sa o syna i počas štúdií v Nemecku, posielal mu listy plné rád a inštrukcií. Imrich bol dobrým synom, rodičov poslúchal a mal ich v úcte, príklad videl v rodnom dome, v radostnom rodinnom prostredí. Juraj Thurzo mal nežnú lásku ku všetkým svojim deťom, pre dcéry dal vystavať Svadobný

palác, pomník otcovskej lásky, kde sa konávali zásnubné a svadobné hostiny. Jeho dcéry žili ako princezné, bývali v ligotavých komnatách, odievali sa do prepychových krásnych šiat z drahých látok zlatom a striebrom pretkávaných, zdobených drahokamami, nosili šperky, zlaté retiazky, prstene, diamanty. Boli údajné pekné a dobre vychované, a aj preto nemali núdzu o ženíchov. V Svadobnom paláci sa konávali veľkolepé a povestné svadobné hostiny na ktorých sa zúčastňovali vysokí svetskí i cirkevní hodnostári z celého Uhorska a zo susedných krajín. Povrávalo sa o nich po celej Európe, bol to zlatý vek dejín Bytče i Thurzovcov. Nikdy predtým neboli Bytčania svedkami takých udalostí ako vtedy. Nikdy nevideli také nádherné koče, ktoré sem privážali najprednejších veľmožov krajiny, šľachticov, biskupov, kardinálov, kniežatá, kráľovských úradníkov. Boli pohostení aj obyvatelia Bytče. Jeho dcéry sa vydávali pomerne mladé a v tom poradí ako sa narodili. Vydali sa za majetných šľachticov s barónskymi a grófskymi titulmi, ktorí vlastnili rozsiahle panstvá a zastávali významné funkcie v Uhorsku. Po vydaji odišli s manželmi a s bohatým venom od rodičov na panstvá manželov, kde bývali v hradoch, krásnych zámkoch a kaštieloch. Najďalej sa vydala najstaršia dcéra Zuzana, do Ugočskej župy, ktorej územie je v súčasnosti rozdelené medzi západnú Ukrajinu a severozápadné Rumunsko. Zuzana sa vydala v roku 1603 ako 16-ročná za hlavného ugočského župana Štefana Perényiho. Judita sa vydala v roku 1607 ako 18-ročná za Andreja Jakušiča pána Vršateckého hradu a panstva. Barbora sa vydala v roku 1612 ako 18-ročná za Krištofa Erdődyho pána Smolenického zámku a panstva. Helena sa vydala v roku 1614 ako 17-ročná za Gašpara Illésházyho pána Trenčianskeho hradu a panstva. Mária sa vydala v roku 1618 ako 19-ročná za Michala Vizkeletyho pána zámku Hajná Nová Ves a panstva pri Topolčanoch. Katarína sa vydala v roku 1620 ako 20-ročná za Štefana Thökölyho pána Kežmarského hradu. Anna sa vydala v roku 1622 ako 19-ročná za Jána Szunyogha z Jesenice, slobodného pána z Bílska.

Syn Imrich Thurzo bol v júli 1615 prijatý na povestnú Wittenberskú univerzitu, kde v tom čase študovalo viac ako 2000 študentov. Bol vzorným a usilovným študentom, mal slušné správanie, príjemné a vznešené vystupovanie. Bol vzorom pre svojich druhov. V polovici roka 1616 ukončil štúdiá a vrátil sa do Bytče, pretože ho povolal otec pre zhoršujúci sa zdravotný stav. Palatín chcel ešte syna zoznámiť s povinnosťami,

ktoré vyplývali z vlastníctva a správy panstiev a naučiť ho samostatne konať. Až do svojej smrti sa už od neho neodlúčil. Zomrel dňa 24.12.1616. Všetky svoje panstvá odkázal svojmu jedinému synovi, s takou výhradou, že z majetkov nech má úžitok jeho vdova Alžbeta Czoborová dovtedy, kým žije a nosí jeho meno. Imrich Thurzo sa v roku 1617 ujal povinností zemepána, bol ustanovený za hlavného župana Oravy. Vykonal kontrolu a prevzatie rozsiahlych majetkov, hodnostári hradov mu odprisahali vernosť. Vydal inštrukcie pre dvoranov na bytčianskom panstve, kde stanovil dvorské poriadky, poradie dvoranov, ich povinnosti. Jeho heslo bolo: „ V tichosti a nádeji.“ V roku 1618 sa ako 20- ročný oženil so 14-ročnou Kristínou Nyáryovou v Kráľovskom Chlmcí. Z Bytče na svadbu so ženichom išiel početný sprievod v ktorom okrem rodinných príslušníkov bolo viac, ako sto urodzených hostí, ďalej dvorania, muzikanti, lokaji, sluhovia, vojsko. Pre nevestu boli zabezpečené dary: množstvo vzácných odevov z drahých látok pretkávaných zlatom s perlami, zlatý náhrdelník, zlatý náramok s drahokamami, perlová retiazka, diamantový zlatý opasok a pozlátený koč ťahaný šiestimi bielymi koňmi s nádhernými postrojmi. Svadobná hostina bola na Tokajskom hrade (v súčasnosti Maďarsko, sútok riek Bodrog a Tisa) a po návrate do Bytče pokračovala v Svadobnom paláci. V roku 1619 sa pridal Imrich Thurzo k protihabsburskému ozbrojenému odboju uhorskej šľachty na čele s Gabrielom Bethlenom, ktorý ho využíval pre jeho morálnu autoritu, meno Thurzovcov malo dobrý cveng po celom Uhorsku. Bojoval za náboženskú slobodu, za práva protestantov a slobodu vlasti proti cisárovi Ferdinandovi II. Habsburskému, ktorý túto slobodu a práva vážne ohrozoval. Imrich Thurzo bol popredným hodnostárom Bethlena, vyslancom, diplomatom, vojenským veliteľom, podporoval ho materiálne, vojensky a finančne. Podieľal sa na viacerých akciách proti vojskám cisára, no hlavne viedol rokovania so spojencami Bethlena (s českým kráľom v Prahe) a mierové rokovania s vyslancami cisára. Jeho matka sa neustále obávala o osud svojho syna preto spolu s jeho manželkou a príbuznými ho prosili, aby sa nevystavoval nebezpečenstvu, no on sa nenechal odradiť od pokračovania v začatých mierových rokovaniach. Dňa 11.10.1621 začali rokovania v Mikulove počas ktorých Imrich Thurzo dňa 19.10.1621 zomiera ako 23-ročný (hovorilo sa o podozrení z otrávenia). Nečakaná smrť Imrichova ohromila celú

rodinu, najmä jeho matku a ženu. Nik ju nečakal. Pre milujúce materinské srdce matky jeho predčasná a nečakaná smrť bola veľmi bolestivá. S ním vymrela bytčiansko-oravská vetva Thurzovcov po meči. Zanechal po sebe manželku a osemmesačnú dcéru Alžbetu, jeho druhá dcéra Kristína sa narodila po jeho smrti 25.4.1622. Matka ho dala pochovať v krypte kaplnky na Oravskom hrade a súčasne tam dala premiestniť aj rakvu manžela Juraja Thurzu z bytčianskeho kostola.

Imrichova matka Alžbeta Czoborová zostáva sama na riadenie a správu majetkov, no nevzdáva sa, po synovi prevzala aj funkciu županky Oravskej stolice. Tokajské panstvo a palác vo Viedni jej cisár zobral bez náhrady. Radosť má ešte zo synových malých dcér o ktoré sa s láskou stará. V roku 1624 sa ale vdova po Imrichovi Thurzovi vydáva za vysoko postavenú osobu v uhorskej politike, viac ako o dvadsať rokov staršieho grófa Mikuláša Esterházyho. Žije s manželom v paláci v Kismartone (dnes Eisenstadt v Rakúsku pri Viedni) a na hrade Fraknó (dnes Forchtenstein v Rakúsku). Dcéry berie Imrichovej matke. Alžbeta Czoborová z veľkého smútku, žiaľu a z mnoho starostí ochorie, utiahnesa k dcére na zámok do Smoleníc, kde v roku 1626 zomiera. Je pochovaná tiež na Oravskom hrade vedľa milovaného manžela a syna.

Mikuláš Esterházy, ako manžel vdovy po Imrichovi Thurzovi v roku 1627 preberá Bytčiansky zámok s panstvom do vlastníctva, v Bytči sa často nezdržuje. Má obrovské majetky v Zadunajsku. Žije v prepychovo zariadených hradoch a kaštieloch neďaleko Viedne, kde často musí služobne cestovať, pretože zastáva funkciu palatína. Imrichova vdova Kristína Nyáryová a jej dcéry dostali ešte peniaze z ostatných Thurzovských majetkov, časť klenotov a iných drahocenností zo zámockej klenotnice. Esterházyovci Bytčiansky zámok vlastní až do roku 1868, keď ho predali Leopoldovi Popperovi. V roku 1950 zámok prevzal československý štát a zaradil ho medzi kultúrne pamiatky.

IV. REKATOLIZÁCIA OBCE. ROZKVET REMESIEL A OBCHODU

Esterházyovci majiteľmi Bytče. Rekatolizácia

Po smrti posledného Thurzu, pána obce (evanjelik a.v.) nastáva v náboženských pomeroch Bytče obrat. Cirkev rímskokatolícka vyvinula mohutný nápor, aby zastavila postup nemeckej reformácie a priviedla nazad ľudí. Tejto protireformačnej činnosti sa hovorí katolícka reformácia, alebo rekatolizácia. Jej prenikanie časovo sa zhoduje s panstvom nového majiteľa obce Mikuláša Esterházyho (katolík), od roku 1627. Rekatolizáciu zveril jezuitom, ktorým sa podarilo pod jeho záštitou obrátiť čoskoro všetok tunajší ľud na katolicizmus a to nielen v Bytči ale v celom tomto kraji (len v odľahlom Súlove a Hradnej sa udržala väčšia menšina obyvateľov evanjelikov augsburského vyznania). Do fár boli dosadzovaní katolícki kňazi. Katolíci v Bytči roku 1627 dostali späť do svojej správy mestský kostol i faru. Evanjelikom pre zmenu prepustili kostolík sv. Barbory. Rekatolizačný proces v Bytči v porovnaní s inými mestečkami na Považí trval veľmi krátko. V roku 1640 uvádza sa obec už ako čisto katolícka.

Rozmach bytčianskych cechov

Okrem obchodníkov, najmohutnejšou vrstvou stredovekých miest a mestečiek boli remeselníci, ktorí sa začali organizovať v spolky, zvané cechy. Rozvoj cechov v Bytči je doložený aj písomne za Thurzovcov, ale ich plný rozmach spadá až do doby Esterházyovcov. Najlepšiu povesť na Považí z bytčianskych cechov mal od začiatku debnársky, hrnčiarsky, stolársky, kováčsky, zámočnícky, mečiarsky a mäsiarsky. V Bytči sa zhotovovali pre dcéry vysokej uhorskej šľachty vykladané, prekladané truhlice na výbavu, zdobené krásnou perleťou. O bytčianskom hrnčiarskosti kolovala povesť, že patrí k najlepším v Uhorsku. Krajčíri a kožušníci tešili sa tiež dobrej povesti. Tunajší kováči často podkúvali kone vojvodov i kráľovských poslov. Bývala Harcovňa (dom zachovaný na Rázusovej ulici) vyrábala meče, kopije, dýky pre obrancov krajiny. Esterházy zadovážil remeselníkom výsady. Debnári, stolári a iní drevo spracujúci remeselníci mohli slobodne zväzať svoje produkty na pltiach

po Váhu a Dunaji na Dolniaky. Mali právo slobodne voľne vykladať tovar na jarmokoch slobodných kráľovských miest a neplatili mýto. Debnári mali objednávky na nádoby na múku a na iné potraviny až od ústia Tisy, hrnčiari navštevovali jarmoky až po Trnavu. Obručiari zhotovovali pre debnárov obruče z liesky. Stolári a tesári robili krovy pre paláce Esterházyovcov po celom Uhorsku a tiež krovy kostolov. V roku 1659 Pavol Esterházy potvrdil bytčianskym remeselníkom výsadnú listinu, boli oslobodení za peňažitú náhradu 1000 zlatých od poplatkov, dávok, robotovania a iných služieb pre zemepána. Mali povolenie vyťať si drevo v Petrovskej, chytať ryby vo Váhu. Cechy museli ale platiť do obecnej pokladnice poplatky. Bytča mala osov z cechov, lebo zruční remeselníci sem vábili obchodníkov z celej krajiny. Výročné trhy (jarmoky) bývali už za Thurzovcov štyri: na Obrátenie sv. Pavla, apoštola (25.1.), na Ďura (24.4.), na Jakuba (25.7.), na Všetechsvätých (1.11.). Za Pavla Esterházyho pribudli dva : na Povýšenie sv. Kríža (14.9.) a na sv. Filipa a sv. Jakuba (3.5.). Vo štvrtok býval trh na dobytok. Do roku 1813 mala obec tri vodné mlyny na mletie obilia. Jeden bol panský stával pod Nademlýmím, na hornom konci Obory a mlel pre panstvo (kamenná budova mlyna s časťou kamenného vodného náhonu sa zachovala dodnes) a dva mestské. Časom panský mlyn od panstva árendovalo (prenajímalo) mesto za ročné, dohodnuté dávky obilia, múky, pohánky, prosa. Mlynár vykonával pre panstvo menšie roboty. S mlynom bola spojená pálenica, árendovala ju tiež obec, ktorá mala vlastného páleníčiara. Pálenie sa hlavne varilo z raže. Vyše mlyna mala Bytča močidlá na konope a bielisko. Slúžili na močenie konopí a na bielenie z konôp doma utkaného plátna. Nad nimi bol rybník. Po úbočiach vrškov na pravej strane Petrovičky sa ťažil kameň používaný na stavbu zámku a kamenných stavieb v Bytči (v časti Zábročie, Pšurnovická a Družstevná ulica). Z mestských mlynov jeden bol poniže panského, pri ktorom bola mestská píla a druhý na Váhu. Obec nemala vlastný pivovar, bol panský, árendovala ho obec. Od polovice 19. storočia začali cechy upadať, vzrástla priemyselná výroba, ktorá ubíjala remeslá, živorili ešte do 80. - 90. rokov 19. storočia, kedy zanikli.

Hospodárske a spoločenské pomery

Bytča bola mestečko, kde sa poľnohospodárstvo a remeslo v tomto období podieľali na hospodárskom živote obce približne rovnakou mierou, ale prevažná časť obyvateľov sa zaoberala poľnohospodárstvom. Pestovanie rastlinných produktov (pšenica, raž, jačmeň, ovos, pohánka, proso, semenec, strukoviny, chmeľ, zelenina, ovocie a iné) a chov domácich zvierat (kone, hovädzí dobytok, ošípané, ovce, kozy, hydina a iné) boli popri remesle hlavným zdrojom obživy.

Bytčianske obyvateľstvo sa delilo na zhruba tri rozdielne sociálne vrstvy, ktoré sa líšili od seba spôsobom života a zovňajškom. Chudobní Bytčania – závislí celkom od vrchnosti, bývali v úzkych drevených stavaniach s izbietkou, pitvorom, komôrkou. Vrstva zámožnejších Bytčanov (remeselníci, obchodníci, kupci, gazdovia, bohatší mešťania) – mali sa pomerne dobre, žili si v blahobyte, mávali väčšie domy s kuchyňou a viacerými pekne zariadenými izbami. Zámocké panstvo – malo všetko čo hrdlo ráčilo, bývalo v ligotavých komnatách, odievало sa prepychovo, nosilo šperky, zlaté retiazky, prstene, diamanty.

Spočiatku bola Bytča vynímajúc kostol a zámok celá z dreva, ale od polovice 18. storočia začína čoraz väčšmi pribúdať domov, stavaných z tvrdého materiálu. Boli to zväčša verejné budovy, alebo ich stavali zámožnejší mešťania: kupci, remeselníci, bohatí gazdovia. Chudobní Bytčania bývali ďalej v drevených chalúpkach. Medzi najstaršie domy v obci patrí budova starého Obecného domu, ktorú začali stavať v roku 1735 (krajná budova na južnej ľavej strane námestia, na fasáde je socha vo výklenku). Na námestí a popri cestách, chodníkoch si Bytčania stavali sochy svätých, kríže a kaplnky. Napríklad na námestí si postavili sochu svätého Jána Nepomuckého z vďačnosti voči Bohu za šťastlivé skončenie morovej epidémie, na Malobytčianskej ceste sochu Panny Márie, na Hlinickej ceste sochu svätého Jozefa, oproti vchodu do cintorína kaplnku Panny Márie. Na Poklutci (Podkutci) pri studničke, kde vyvierala voda, ktorej sa pripisovala zázračná moc (vraj lieči očné choroby a otvorené rany) postavili postupne tri kaplnky v rokoch 1811, 1845, 1886 s obrazom Panny Márie a s Lurdskou Pannou Máriou a dubový kríž na pamiatku misií z roku 1896. Ku kaplnkám sa konali púte

(až 5000 ľudí) na Svätodušný pondelok (50 dní po Veľkej noci), na sv. Petra a sv. Pavla (29.6.), na Narodenie Panny Márie (8.9.), na Všetechsvätých (1.11.). V súčasnosti kaplnky už neexistujú, boli zbúrané keď stavali prírodný kanál k hydroelektrárni. Popri cestách vystavali drevené kríže (je ich asi 12). Tieto stavebné pamiatky takmer všetky pochádzajú z 18. storočia, alebo z 1. polovice 19. storočia.

Mŕtvi sa pochovávali do miestneho cintorína, rozširoval sa niekoľko ráz 1801, 1826 – 1828. Židia si pochovávali najprv na Vápennej (pri ceste do Pšurnovic). V roku 1803 kúpila židovská obec od mesta obecný pozemok na Záhumní, sem si potom Židia pochovávali svojich mŕtvych (v súčasnosti je tam stromová alej s pamätnou tabuľou, na Mierovej ulici). Počet obyvateľov v roku 1798 bol 2095 obyvateľov, v roku 1843 bol 2946 obyvateľov.

Od roku 1724 mala správa obce osobitnú knihu, do ktorej sa zapisovali stoličné dane a mestské poplatky, čiže obecná daň. Platilo sa v richtárovom dome za prítomnosti vyberačov. Mestské hospodárstvo podliehalo dozoru stoličného fiškála a mestského kapitána. Aké malo mesto príjmy a výdavky je možné napríklad vidieť v účtovnej knihe obce z roku 1728. Príjmy boli – za statok, za kotlíky (varenie liehových nápojov), pivovar, cechy, kupci, obchodníci, Ulička, Obora a iné. Výdavky boli – plat richtárovi, mestskému kapitánovi, vyberačom daní, boženikom, mestským hájnikom, organistovi, zvonárom, kostolníkom, učiteľom, prievozníkom, obecným pastierom, platy stoličných úradníkov pri úradných návštevách obce, opravy verejných budov, udržiavanie komunikácii, podpora pohorelcom, vytopeným, stravovanie väzňov, udržiavanie šibenice, povraz a sekera pre kata, vydržiavanie prechodiacieho vojska, jeho pobyt, árenda stolici a panstvu za užívané pozemky, riadenie verejných slávností a iné. Správa obce musela dobre počítať, keď chcela priviesť do súladu výdavky s príjmami.

Prírodné kalamity

V tejto kapitole sa spomínajú tiež prírodné kalamity, ktoré zažila obec od roku 1624 do roku 1868 : požiare, povodne, zemetrasenie, zhubné choroby. V roku 1667 zhorel Svadobný palác, v roku 1761 zhorela takmer celá Bytča i kostol a zvonica, v roku 1828 bol požiar

časti Bytče. Najväčší požiar bol v roku 1856 i zbožie na poli zhorelo a mnoho menších požiarov. Povodne skoro každoročne menšieho rozsahu. Väčšie povodne na Váhu v roku 1662, 1683, 1725 spustošili celý bytčiansky chotár. Najväčšia bola v roku 1813. Výška Váhu dosiahla 5,8 m, všetko drevo pobralo zo Sihote obchodníkom s drevom. Predtým bohatí obchodníci schudobneli za noc (Bytčan František Halás utrpel škodu 1470 zl., Mikuláš Keblúšek 70000 zl., Martin Beloň 1667 zl., Mikuláš Skotnický 1896 zl., Ondrej Skotnický 360 zl., Mikuláš Pohovej 969 zl., Pavol Felcan 486 zl., Štefan Felcan 228 zl., Leimdörfer a comp. 49457 zl., Chaim Hoffman 4389 zl.). Na Petrovičke boli taktiež povodne v lete aj v zime (keď lady zablokovali vodu pod mostom). V roku 1858 bolo zemetrasenie v Bytči, trvalo 6 – 8 sekúnd, popraskali múry, spadol komín. Nákazlivé choroby – kiahne, zimnica, týfus, mor, cholera. V roku 1710 najväčšia morová nákaza. Po jej zdolaní zložili veriaci sľub, že deň sv. Františka Xaverského 3.12. každého roku zbožne zasvätia na odstránenie v celej Európe zúrivšieho moru, sľub sa čítal každý rok pred oltárom. Odpis pergamenového originálu písaný v roku 1808 bol v úschove farského úradu. V roku 1910 pri príležitosti 200. výročia tohto záväzku dali Bytčania vpraviť pamätnú tabuľku v stene kostola na ľavej strane. Cholera v rokoch 1735, 1831, 1838, 1852, 1854, 1863 (cholera liečili tak, že chorého položili do perín, obložili tľapkavými nádobami, naplnenými horúcou vodou, chorý nesmel ochladnúť, pritom stále ho napájali alkoholom, kto sa podrobil tomuto liečeniu bol zachránený). V roku 1812, 1854 dažde, neúroda, hlad. Okrem prírodných katastrof pliagaou obyvateľov boli početné vojny a povstania. Bytčania museli vojsko ubytovávať a chovať. V roku 1728 mesto vydržovalo dragúnsky pluk, od roku 1746 malo mesto stály regiment, v roku 1801 pobývalo tu prechodne ruské vojsko.

V. BYTČA ZA PODDANSTVA A V ROKOCH 1848/49

Poddanské pomery v obci

Zlý, neutešený bol v 17. – 18. storočí stav poddaných, boli lacnou pracovnou silou na rozsiahlych panstvách zemepánov. Chlapi sa museli tiež podieľať na oprave a stavbe krajinských pevností, v prípade potreby museli ísť do boja. Bolo im bránené sa sťahovať, museli žiadať o povolenie

na ženie, o štúdium detí a iné. Keď sa poddaný previnil bol palicovaný na dereši. Ľud sa často búril. Panstvo si vyhradzovalo dozeráť i na mravný život poddaných. Zakazovalo sa hrešiť, za porušenie 12 palíc pre chlapa, 12 korbáčov pre ženu a dievku, 12 prútov pre chlapca a dievča. Pri opätovnom priestupku dvojnásobok, pri ďalšom trojnásobný počet palíc, korbáčov, prútov. Mládencom a dievkam nedovoľovalo sa túlať po nociach ináč ich čakala palica a korbáč. Krčmár nesmel počas omše predávať liehové nápoje, po 9. hodine večernej nesmel trpieť krik, priestupok sa trestal 12 zlatých, po druhé 24 zlatých, po tretie 36 zlatých, napokon žalárom. Súdna moc bola sústredená na zámku nad poddanými. Mestská správa vysielala tam jedného zo svojich členov na zasadania. Tam súdili previnilých Bytčanov, menšie priestupky súdil richtár. Obec podliehala správe Trenčianskej stolice. Župa tu bývala zastúpená kapitánom a 2 hajdúchmi, bývali na trovy mesta na mestskom dome. Šibenice mali Bytčania podľa spomienok starých ľudí na vyvýšenine nad Mokrym lúhom, medzi Arlethovou tehelňou a prvou studničkou (v kúpnopredajných protokoloch mesta je zaznačená kúpa gruntu z pozemku zvaného Pod šibenicami). Okrem povrazom popravovali tu aj upálením a mečom (sekerou), že sa v Bytči vynášali aj rozsudky smrti, je doložené v zápisoch Žilinskej knihy. Verejné palicovanie vykonávalo sa na dereši, na rínku (námestí), najčastejšie v trhových a jarmočných dňoch pri prostrednom moste. Menšie tresty vybavovali sa na stĺpe hanby, zvanom pranier, stával v bezprostrednej blízkosti prostredného mosta na rínku, na ľavej strane Petrovičky. Vysoký drevený stĺp bol vpravený do základov z kameňa, vychádzalo sa naň troma schodíkmi, previnilca priviazali povrazmi, okoloidúci mali právo oplúvať ho, nadávať mu, hanobiť ho. Na pranier bol postavený za menšiu krádež, pre mravné delikty. Pre ženy, ktoré sa prehrešili proti ženskej cti mali Bytčania tzv. klietku hanby. Dievka alebo žena nesmela sa ponevierať po meste vo večerných hodinách, ani vychádzať zo stavania. Tú ktorú prichytili, zavreli na rínku do klietky hanby na 24 hodín. Kto kradol vodili ho po meste, musel niesť so sebou ukradnutý predmet. Pre porušenie manželskej vernosti chlapa okovali a ukrutne palicovali, ženu za taký delikt často odsúdili na smrť ubičovaním na holom tele a potom na zmárnenie v mláke, kde biedne zahynula. Súdne procedúry – pred súd predvedeného delikventa vyšetrojúci sudca najprv požiadal, aby sa priznal, čo, kde,

komu ukradol alebo koho, kde, kedy a ako zabil (kniha panských súdnych rokovaní v Bytči z r. 1746 – 1760 SNM Martin). Ak sa nepriznal, mučili ho, pokiaľ nepovedal, čo chceli od neho. Postrachom Bytčanov bývala udiareň bytčianskeho kata, tzv. španihelský komín (mučiareň), postavený pri vstupnej bráne do nádvorja Bytčianskeho zámku, na vonkajšom nádvorí neďaleko Petrovičky. Bol v starostlivosti mesta aj nástroje na mučenie obstarávala obec (účtovná kniha obce z r. 1754 – položka pre murára čo ho opravoval, zakúpenie vecí pre kata). Bytčiansky kat býval v ulici po ňom pomenovanej, v Katovskej (v súčasnosti Treskoňova). Španihelský komín zrúcali v r. 1895, keď Popperovci začali stavať nový zámok (svoje sídlo a hotel, kaviareň).

Urbár

Za čias poddanstva urbár znamenal pomer medzi zemepánom a jeho poddanými. Urbárske knihy určovali výmer povinností poddanských obcí voči vrchnosti. Takéto knihy upravujúce pomer medzi poddanským mestečkom Bytčou a jeho zámockým panstvom zachovali sa až z čias Thurzovcov a Esterházyovcov. Od veľkosti obrábanej pôdy platil sa poplatok a naturálne dávky zámockému panstvu. Poddaný musel každý týždeň pracovať na panskom jeden deň s dobytkom, dva dni bez dobytkom, voziť pánovi na vlastnom povoze tovar, drevo, odovzdávať dary (hydina, maslo a ďalšie poľnohospodárske produkty), dávať určenú časť z úrody, nesmel poľovať v panských horách, ani ryby chytať v riekach. Okrem poddanských povinností musel Bytčan platiť dane, daňovým základom bola porta (brána). Až zrušením poddanstva v roku 1848 uvoľnili sa poddaní aj zo svojich materiálnych záväzkov voči vrchnosti. Aj bytčianski remeselníci, museli predávať vrchnosti lacnejšie. Rybári odovzdávali určitý počet rýb.

Používané miery – 1 malá holba 0,62 l, veľká holba 0,90 l, okov vína 44 veľkých alebo 64 malých holieb, lukno 62,5 l, korec 15 l. Jedným luknom sa obsiala orná pôda rozlohy asi 1/4 ha. Veľkosť lúky sa odhadovala podľa počtu vozov sena. Pozemky rátali sa na lány, ktoré sa delili na polovičky 1/2, pol polovičky čiže štvrtinky 1/4, poluštvrtia čiže osminky 1/8, šestnástinky 1/16 a dvatridsiatinky 1/32.

Historický kroj Bytčanov

V tejto časti sa spomína, ako sa obliekali, do čoho sa obúvali, aké pokrývky nosili na hlave, ako si upravovali vlasy rôzne vrstvy obyvateľstva Bytče – zámocké panstvo, zámožnejší mešťania, remeselníci, pospolitý ľud pri práci, pri sviatkoch a slávnostných príležitostiach. Tak napríklad panstvo na zámku sa obliekalo na slávnosti a sviatky do baršúnov (aksamiet, zamat), bohato zdobených zlatom, striebrom a drahokamami, do orientálnych hodvábov, zlatom a striebrom pretkávaných brokátov. Za obuv slúžili paniam na zámku pri slávnostiach alebo pri vzácnych návštevách črievičky ušité z atlasu alebo brokátu a zdobené drahokamami, pre domácu potrebu súkenné črievice. Na vychádzku topánky s vysokými holeňami (sárami) z jemnej kože, na koňa čižmičky z kordovánu (namäkko vypracovaná kozia koža). Takéto šatstvo dodávali zámockému panstvu viedenský krajčíri. Domáci každodenný oblek pánov na zámku sa skladal z úzkych nohavíc z čierneho súkna a zdobených šnúrami, na košeľu z bieleho plátna so širokými rukávmi obliekal si pán lajblík (vesta) z tmavého súkna, šitý bez rukávov. Vpredu mával i lajblík bohaté šnurovanie, zapínal sa striebornými prackami a kovovými gombičkami. Pred zimou ho chránil dolomán (pôvodne vojenský kabát zdobený šnúrami), inokedy to bola mentieka (plášť) alebo ľahká huňa (dlhší kabát), zapínala sa na prsiach striebornými alebo zlatými prackami. Vo väčšej zime poslúžili kožušiny z bobra, kuny, líšky a iné. Nohy si v kočoch prikrývali medvedími a inými kožami. Na hlave nosieval zámocký pán kučmu z jemného súkna, obrúbenú soboľou alebo inou kožušinou. Obúval sa do čižiem z teľacej kože alebo z juchty (druh mäkkej kože na obuv, väčšinou hovädzia, napustená prostriedkami proti premokaniu). Čižmy boli nad členkom zriasané, povyššie mali tvrdú holeň (sáru) bývala obšitá zlatými šnúrami. Nad podpätkom mali čižmy upevnené strieborné alebo zlaté ostrohy. Zámocké dámy vo všedný deň nosili oblečenie podobné oblečeniu meštianskych žien len dekoratívnejšie zdobené. Na telo ženy priliehal spodník (spodná sukňa). Skladal sa zo širokého pása priliehajúceho od pása nahor po prsia na telo, od pása nadol pripínala sa naň užšia riasená suknička. Na spodník si ženy obliekali tmavú husto riasenú sukňu, v páse bývala prišitá na tesný živôtik bez rukávov, hlboko vystrihnutý

a zapínajúci sa tkaničkami na prsiach a v páse. Do živôtika si obliekali rukávce. Navrch si obliekali zástery z farebného plátna. Oblečenie ženy doplňovala skoska čiže šatka na hlavu. Dievčatá si zapletali vlasy do vrkočov, ktoré sa končili stuhami, hlavu zdobila parta. Vydaté ženy mávali čepce, z tenkého domáceho plátna, sviatočný, najmä bohatších žien, z čipiek alebo z brokátu. V daždivom počasí alebo v zime sa odievali Bytčianky ešte do obrusov z domácej priadze, obkrucovali si ich okolo hlavy, krížom na prsiach, konce sa zväzovali vzadu nad pásom. V tuhej zime nosili ešte kožúšky, na jar a v jeseni súkenné kacabajky (akési halenky). Pri poľnej práci nosila pospolitá žena rubáš zo zrebného plátna, na hlave vždy býval čepiec. V lete chodili Bytčianky v bielej damaskovej letnici (druh ľahšej sukne) a v širokej, čiernej zástere, v zime v teplejšej sukni z jemného súkna. Obúvali sa do krpčiekov s návlekmi, bohatšie mešťianky do črievic z teľacej kože alebo zo súkna. V zime sa prezúvali Bytčania, ženy i chlapi, do domáštých papúč, siahajúcich skoro po kolena. Chlapi z Bytče nosili v lete iba široké spodné nohavice z hrubého domáceho plátna, v páse stiahnuté tkanicou. Na ne si obliekali dlhú košeľu so širokými rukávami, okolo hrdla býval golier. Remeselník si obliekal na predok zásteru z „máčaného“ plátna. Kováč, zámočník, debnár, garbiar koženú zásteru, siahala od krku po kolena alebo nižšie, uväzovala sa v páse pod chrbtom sponou alebo tkanicou. Dlhé do tyla hlboko visiace vlasy predelené najčastejšie chodníčkom (pútcom), prikrýval v lete klobúk s úzkou, okrúhlou strieškou, vyvalenou dohora, klobúk býval čiernej farby. V zime nosieval bytčiansky remeselník tesné, priliehajúce nohavice z domáceho súkna siahajúce nižšie kolien, do pása navlečený remeň si priťahoval prackou. Do nohavíc si zapasoval košeľu, kratšiu ako bola letná. Bytčianski chlapi nosili úzke opasky na dve pracky. Na košeľu so širokým rukávom obliekal si lajblík z domáceho súkna, zapínajúci sa na prsiach koženou gombičkou. V zime lajblíky z kožušiny. Na lajblík široký súkenný kabát, zapínal sa prackami, inokedy huňu. Na hlavu čiapka z barančiny, vrch čiapky zo súkna. Obuv mužov z ľudu krpce, čižmy, do roboty chodili aj v ančiarkach (po členky siahajúce kožené topánky). Zámožnejší mešťania, mestské panie podľa vtedajšej módy napodobňovali zámocké panstvo.

Odraz udalostí rokov 1848/49 v Bytči

Politické udalosti jari 1848 mali aj v hornej Trenčianskej stolici živý ohlas. Ľud dozvediac sa o úspechu parížskej revolúcie vítal s jasotom úsvit nových lepších čias. Domáhal sa zrušenia poddanstva, slobody zhromažďovania, tvorenia národnej gardy. Obyvateľstvo Bytče a okolia vyslovilo sa jednoznačne za nové politické slobody na veľkolepej slávnosti v Bytči 10. apríla 1848. Konala sa oslava slobody, spojená s posviackou zástav národnej gardy, ľud jasal, že sa oslobodí z jarma feudalizmu. Bola utvorená národná garda, ktorá sa cvičila v zbrani každý deň. Po posviacke zástav prehovoril k zhromaždeným miestny kaplán Eugen Gerometta, národovec, prízvukoval dôležitosť materinskej reči, prečítali sa články z vymanenia sa ľudu od urbára, od dežmy a od znášania sa krajinských tiarch. Potom bol pochod, strieľanie z mažiarov, jasot, večer slávnostné osvetlenie mesta. V slávnosti sa pokračovalo aj 11. apríla. Na kokardách : sloboda, bratstvo, rovnosť. Každý účastník veril, že nadchádza čas, keď celý svet bude slobodný, človek povýšený na ľudskú dôstojnosť. Slávnostná nálada rýchlo prešumela a Bytčania čoskoro vytriezveli z opojenia nastávajúcej slobody, blížili sa poslanecké voľby. Národovci začali byť prenasledovaní. Tri slovenské povstania v rokoch 1848 – 49 neprinesli Slovákom očakávané ovocie (iba morálny účinok). Sloboda politická a kultúrna sa nevybojovala, ba po roku 1849 nastali ešte horšie časy. Bytčania si museli zvykať hoci neradi na nežičlivé pomery politické, národné a kultúrne.

VI. ROZVOJ OBCE OD POLOVICE 19.STOROČIA. MAĎARIZÁCIA

Hospodárska budovateľská stránka

Bytčania živo reagovali na rastúce úspechy techniky vo svete. Zaujímali sa najmä o vznik komunikácií, železníc, telegrafu, telefónu, automobilu a podobne, prijímali s porozumením nové vymoženosti.

V roku 1843 boli v tomto regióne len dva poštové úrady, v Žiline a v Čadci. V blízkom Predmieri bola expozitúra skadiaľ doručovatelia nosili do Bytče poštové zásielky. Od roku 1850 utvorila sa a pracovala i v Bytči akási expozitúra, preberala pre obec a okolité dediny na pravej

strane Váhu poštové zásielky z predmierskej pošty. Most cez rieku Váh nebol, poštu prevážali na úzkom prievoze, volal sa ladík, ledva stačil pre jeden voz. Pre poštu do Predmiera sa chodilo ráno. Z tých čias sa datuje v Bytči známa poštárska pesnička („Trúbi, trúbi veselý poštárík, trúbi, trúbi, už ide k nám, má vrané koníky, dva predné brodníky, vezie, vezie listinu nám.“). Prvý poštový úrad v obci vznikol v roku 1857 v beloňovskom dome a prvým bytčianskym poštmajstrom sa stal Mikuláš Beloň. Prvý telegrafný úrad v obci vznikol v Katovskej ulici, v dome Badíkovcov v 70. rokoch 19. storočia, a bol od pošty oddelený. Telegrafistom bol Vincent Liha, ktorý si zobral za manželku dcéru poštmajstra M. Beloňa. Spojením oboch rodín spojili sa aj oba úrady: poštový a telegrafný. Od roku 1902 do roku 1945 boli umiestnené v zámockej budove.

V roku 1883 bola postavená Považská železničná trať z Bratislavy do Žiliny (popod Stráň za Váhom) a stanica. Trať bola spočiatku jednokoľajná, od roku 1913 dvojkolejná. Bytčianska železničná stanica bola zriadená pre obce Bytča, Hrabové, Predmier, zo začiatku mala názov Byttse - Predmér. Premávku na stanicu a nazad obstarávali spočiatku veľké kryté vozy, ťahané koňmi, od roku 1920 motorové autobusy na železných kolesách, napokon od roku 1926, riadne autobusy s gumenými kolesami. Železný most cez Váh postavili v roku 1904, dovtedy fungoval len prievoz.

V roku 1886 sa zjavil na bytčianskych uliciach prvý bicykel lesného správcu popperovského panstva z Považskej Teplej. Bicykel sa neponášal na neskoršie, veľké predné koleso robilo pomalé obrátky, menšie zadné koleso rýchlym tempom štrkotalo. Začiatkom 20. storočia sa oboznámili aj s motocyklom. Bytčania si postupne osvojili všetky technické pokroky. V roku 1869 mala obec 2639 obyvateľov (Obzor VII 1869, 178).

Hospodárska výstavba pokračovala. Z neverejných budov najvýznačnejšie boli budovy hotelov – Hellerov, Herxschov, Ganslerov. V roku 1881 bolo založené Sporiteľničné a úverné družstvo, v r. 1896 premenované na Sporiteľničný a úverový ústav úspor. V roku 1888 bola založená filiálka Tatra banky z Turčianskeho Sv. Martina. Nový zámok (teraz Okresný úrad) bol postavený v roku 1900, dal ho postaviť barón Armin Popper, v roku 1905 dal postaviť Michaeli, kominársky majster kominársky dom (súpisné číslo–s.č. 389, oproti Lidlu). V roku 1908 vybuodovala obec povyšše tržiska na Rajčuli obecnú nemocnicu pre epidemické choroby, mala dve miestnosti

a 10 postelí. Z priemyslu v Bytči rozvinul sa od polovice 19. storočia najmä drevársky, ako pohon v tomto období sa začína využívať para. V roku 1868 Leopold Popper založil za zámkom prvú parnú pílu, vyrábala stolársky a debnársky materiál (dosky, laty ap.), kupčil s drevom, vozil ho až na Dolniaky a predával. Bola založená zápalková tovareň, (v priestoroch bývalého panského mlyna a pálenice), jej začiatky siahajú do 70. rokov 19. storočia, zväčšená v roku 1908. V tomto období (70. roky) Ignác Horn založil podnik na výrobu kože. Výrobňa liehovín Ignáca Deutscha založená v 80. rokoch 19. storočia v Kotešovej, bola v roku 1908 preložená do Bytče. V rokoch 1880 – 1890 Schächter vyrábala v Bytči mydlo a sviečky. V roku 1893 Viktor Arleth zriadil strojnú tehelňu. V 90. rokoch 19. storočia sa v Bytči predávali Treskoňove hospodárske stroje. V roku 1901 založil tu Považský železný priemysel, neskoršie KOVAS, podnik na výrobu kovového nábytku, záclonových tyčí. Modernizoval sa bytčiansky pivovar.

V Bytči sa tiež vykonávala domáca výroba plátne a ľanového oleja, ľan sa sial na Úvaží a Rudom (polia pri Váhu). Doma vyrobené plátno chodili Bytčania farbiť k farbiarom. Poslední bytčianski farbiari zanikli okolo roku 1900 – Fero Arleth, Alojz Skotnický Kantas a ďalší. Významným domáckym priemyslom bolo tiež masliarstvo. Maslo sa natlačilo do bočiek hodne osolené, alebo sa stávalo a nalievalo do sudov. Veľkokupci s maslom (napríklad Mikuláš Skotnický Holádzi) maslo vozili až do nemeckých prístavov. Kvitlo aj metliarstvo, v zime chodili Bytčania na brezové prúty, viazali sa z nich metly. Na jar sa nakladali s inými drevo výrobkami debnárov a stolárov na plte kupcom Bosáčanom, ktorí ich zviezli až po Pešť, kde ich popredali. Bytčianski tesári chodili na zárobky aj na Dolniaky, do Komárna, Ostrihomu, Pešti. Šindelárstvo sa vykonávalo len pre vlastnú potrebu v zime. Včelárstvo donášalo veľký ošoh, v 80. rokoch 19. storočia bolo vraj v Bytči toľko medu, že ho v korytách na pltiach zväžali až za Dunaj (viď obecné poplatky od rojov v účtovných knihách obce). Rybárstvo – rýb v tie časy bývalo dosť, rieky neboli regulované a znečistené z továrni. Rybármi bývali najviac Končania, t.j. Bytčania, bývajúci na konci obce pod zámkom. Ryby sa lovili do veľkých a malých sietí, do vrší, do podymača, do saku, na udicu, do korca, na oste. Prekvitalo i pltníctvo, bolo výnosným, ale aj nebezpečným zamestnaním, spolu s touto profesiou bol spojený

i obchod s drevom. Bytčianski pltníci poznali celý tok Váhu až po Komárno, plavili sa do Komárna a odtiaľ dolu Dunajom do Budapešti a často i ďalej. Bytčianske pltnícke rodiny boli najmä Honzovci, Adamíkovci, Keblúškovci, Behříkovci. Nazad chodili pltníci pešo cez Lučenec, Banskú Bystricu, Prievidzu a Rajec. Kým nebolo železníc, cesta späť trvala asi týždeň. Zvážali sa predmety takmer všetkých bytčianskych remeselníkov. Tiež sa furmančilo, bytčianski furmani mali 1 – 2 kone a na ľahkých vozíkoch, ktoré boli kryté plachtou z hrubého plátna vozili do Prešporuku a inde maslo, drevárske výrobky, nazad soľ, zbožie, strukoviny, koloniálny tovar. Takéto rodiny boli Šichmanovci, Petrovskovci a iné. Dobrým a výnosným remeslom bolo flajnárstvo. Bytčianske flajnárky, čiže predavačky na rínku, predávali najmä na výročité trhy (jarmoky), ale aj v týždenných trhoch (v stredu) v búdkach na ľavom brehu Petrovičky pečenú husacinu, jelítka, klobásky, polievky – fazuľové, krúpné, držkové, zemiakové. V búdkach na námestí mäsiari predávali mäso. Posledné búdky boli odstránené po požiari v roku 1904. Bytčianske jarmoky sem pritiahli veľké množstvo ľudí. Prišli púchovskí súkenníci, bystrickí a rajeckí garbiari a čižmári, žilinskí pekári, koláčnici, perníkari, kysuckonovomeskí čižmári, turčianski klobúčnici, moravskí valcháři. Bytčianski krajčíři a krajčírky šli často pre pánov, bola na nich zložená i ľudová pieseň („V Bytči sú takí krajčíři, čo ušijú dolomán bez miery, ušijú bruslíky zlatom vyšívané, nejedny panenky pyšné sú si na ne, nejedna sukienka, zlatom pretkávaná, z ďalekej krajiny bola tu hľadaná.“). V zimných večeroch v chudobných chalupách driapali ženy a dievčatá perie pre pánov a pre bohaté meštianky. V lete chudobnejší Bytčania živili sa zbieraním a predajom hríbov, doma ich sušili čiastočne pre seba, čiastočne na predaj. V jeseni zbierali plánky a po pečení chleba sušili v peci, na jar predávali. Jarmoky až do konca 19. storočia bývali na rínku, od začiatku 20. storočia statok sa začal predávať na Rajčuli (z nemeckého slova Reitschule – jazdiareň, jazdecká škola). Pôvodne sa tam zámockí páni a ich vojaci cvičili v jazde na koni a vykonával sa výcvik panských koní. Neďaleko v Harcovni si pripravovali zbrane a cvičili sa v šerme (Rajčula – priestor bývalého letného amfiteátra a jeho okolia, Harcovňa – zachovaná budova na terajšej Rázusovej ulici, s.č. 38,39).

Rozvoj kultúry. Maďarizácia

Od polovice 19. storočia pohyboval sa kultúrny život v Bytči v smere vtedajších politických pomerov. Po roku 1848 namiesto očakávaných politických slobôd zavládol tuhý absolutizmus, tzv. bachovský. V roku 1860 panovník prijal Októbrový diplom, uznal za potrebné deliť sa o moc so zástupcami krajín svojej ríše. V roku 1861 vyšla Februárová ústava. V marci 1861 sa zišla správa obce z dôvodu zvolenia si mestského magistrátu podľa novej ústavy, zvolili si hlavu magistrátu – Mikuláš Keblúšek, sedem radných – Štefan Matúšek, Ľudovít Tombor, Jozef Lemeš, Michal Malobický, Štefan Honza, Štefan Bielčík, Mikuláš Fábry a notára – Ján Matiašovič. Zvolený magistrát zložil prisahu predpísanú ústavou, čím prevzal formálne do rúk správu mesta.

Pri politickej uvoľnenosti rozprúdil sa v obci kultúrny život. Do týchto rokov spadá nielen čulejší ruch na poli školstva, rozvinul sa aj život spolkový. V 60. rokoch 19. storočia existoval Slovenský čitateľský spolok, mal knižnicu hore na starom Obecnom dome. Bytčania sa zúčastnili i na zakladacom valnom zhromaždení Matice v roku 1863, v roku 1867 sa uvádza 8 Bytčanov, členov prvej Matice. Zo škôl najlepšiu povesť mala súkromná reálka, ktorú založil Ignác Freund, bola umiestnená v súkromnom dome pod zámkom (v roku 1880 pretvorená na súkromnú chlapčenskú meštiansku školu, pripravovala žiakov na štúdium gymnázia). V roku 1886 Viliam Hohenberg založil súkromnú dievčenskú školu v zadnom dvore domu Sidónie Mičurovej. V roku 1894 Ignác Freund zlúčil obe školy v koedukačnú meštiansku školu, učilo sa v bývalom soľnom sklade (približne na pozemku terajšej materskej školy za poštou). Bytčianska cirkevná ľudová škola bola najprv v starej budove z čias Thurzovcov, novú školu postavili v roku 1881 (budova neďaleko farského kostola, terajšie CVČ – centrum voľného času na ulici Lombardiniho, s.č. 2/202). Druhá ľudová škola bola postavená v roku 1911 – 1912 v Katovskej ulici (budova zbúraná, stála približne na pozemku bývalého Daňového úradu a kotolne). Židovská obec si v roku 1868 postavila židovskú ľudovú školu (terajšia Hurbanova ulica, s.č. 243/1, oproti CVČ). V roku 1883 založili v Bytči priemyselnú školu (učňovskú), učebne boli v cirkevnej ľudovej škole.

Do polovice 19. storočia úradnou rečou bola zväčša latinčina,

potom nemčina. Obec podliehala kultúre panského dvora, ktorý holdoval popri latinčine aj maďarčine, krajinskej reči. Niektorí mešťania členovia mestskej správy, vedeli sa popri nemčine vyjadrovať plynule po latinsky, sprostredkúvali styk s panstvom a Trenčianskou stolicou. Bohatší bytčianski kupci a remeselníci i židovské rodiny, posielali deti na štúdiá do nemeckých škôl, napríklad do Tešína. Po roku 1850 zaviedli nemčinu ako úradnú reč do každého úradu (s výsluchom stránok po slovensky). Od roku 1869 obec používala v písomnej agende reč maďarskú. Čoskoro začalo sa sústavne maďarčiť, v školách, úradoch, spolkoch. V cirkevnej ľudovej škole sa do roku 1878 vyučovalo po slovensky potom sa začalo maďarčiť, aj v židovskej ľudovej škole, kde dovtedy vyučovacou rečou bola nemčina. Od roku 1885 sa v obci tak tuho maďarčilo, že pod zámienkou charity odvážali chudobné deti na Dolniaky, aby sa tam národne odcudzili. Do Bytče prekladali maďarských úradníkov a učiteľov. Dobrých národovcov, učiteľov a úradníkov, vláda tu šikanovala, prekladala, suspendovala. V bytčianskej sociéte boli dve rozdielne vrstvy. Panská, maďarská, maďarónska, vysedávajúca od rána do večera v kasíne, ktorá nemala záujem o veci národa. Roduverní Slováci sa schádzali na posedenie u Balku-Fridrichovského, u Mičuru a národne sa povzbudzovali. Obec mala dosť národne povedomej inteligencie, ktorá sa nebála prenasledovania, konala kultúrnu a národnouvedomovaciú prácu – prednášky, divadlo, spolková činnosť. Jedným z nositeľov slovenského ducha bol Dobrovoľný hasičský spolok v Bytči založený v roku 1875 lekárnikom Ladislavom Tomborom. Bytčianski hasiči bývali záchrancami nielen majetku v prípade živelných pohrôm, ale pestovali aj slovenskú reč, slovenský zborový spev, slovenské divadlo, úradnou rečou v spolku bola slovenčina. Divadelné predstavenia bývali v panskom kasíne pri pivovare.

Spoločenský život v niekdajšej Bytči

Spoločenský život niekdajšieho Bytčana býval intenzívnejší. Ľudia medzi sebou pevnejšie, družnejšie nažívali. Priateľstvo a srdečné spolunažívanie uplatňovalo sa napríklad na hasičských zábavách, či to bola zimná fašiangová zábava (bál), alebo letná (majáles), zakaždým to bola pre Bytčanov veľká spoločenská udalosť. Len čo prešiel Nový rok, celá Bytča žila v očakávaní hasičského bálu. Hneď na začiatku

januára roznášali hasiči v rovnošatách pozvanie pre vyššie postavené osoby v obci a vylepovali plagáty. Keď svitol vytúžený deň vo vykúrenej, vyzdobenej sále vítali hostí dvaja hasiči v uniformách. Keď muzikanti spustili úvodný pochod, celá Bytča zabudla na všednosť života. V hrmení kapely nebolo počuť cengot pohárov dopíjaných až do dna, ani chrumkot chutných šišiek. Spievalo sa a zabávalo až do rána. I letné hasičské zábavy bývali srdečné a veselé. Konávali sa sprvoti na Sihoti, potom v Háji, a inde. Spolok si kúpil vlastnú horu, v nej sa potom konávali zábavy. Bývali najčastejšie v sobotu. Už zavčas ráno pochodovali hasiči v rovnošatách do hory za sprievodu hudby, dopoludnia sa zabávali len sami, popoludní aj ostatné obyvateľstvo. Zábava trvala do mrku, svietili si lampiónmi, niekedy až do rána. Spoločenský život kedysi vyžíval sa i v ľudových zvykoch, najmä o Vianociach, fašiangoch, Veľkej noci (v knihe je uvedené veľké množstvo zvykov, uvádzam len niektoré). Hlavný vianočný sviatok, Božie narodenie, býval pre Bytčana najväčším sviatkom v roku. Tešil sa naň po celý advent, keď so sviečkou chodieval zavčas rána do kostola na roráty. Na Štedrý deň pred večerou gazda kropil celý dom a spieval: „Narodil sa Kristus Pán, radujme sa...“ Na to zaželel zhromaždenej rodinke: „Vinšujem vám na toto Božie narodenie, aby vám dal Pán Boh zdravia, šťastia a hojného požehnanja, v dietskach potešenia, duši spasenia, po smrti kráľovstvo nebeské a do gazdovstva, čo si od Boha žiadate“. Obstali štedrovečerný stôl. Potom pristúpili k večeri. Gazda vyzval pomodliť sa, čo vykonali postojacky a spoločne. Gazda potrel čelá medom rodinným príslušníkom, zažejajúc sladké spolunažívanie. Bral po oblátke s medom a podal každému. Pred jedením gazdiná odložila kúsok z každého jedla pre „statča“. Po oblátkach jedávali Bytčania zdravé orechy, aby boli cez rok zdraví ako tie orechy. Vlastná večera skladala sa z ryby, z kapustnice, z krupičnej kaše s medom, z opekancov s makom, z hrachu, sušených slivák a iného ovocia. Všetko muselo ostať na noc na stole, vraj pre polnočných hostí, pre duchov a pre duše mŕtvych členov rodiny. Po večeri sa chodilo spievať po domoch, alebo iní prišli pod okná vyspevovať vianočné piesne. Cez sviatky sa jedlo to, čo sa pred Štedrým večerom napieklo a navarilo. Na Božie narodenie sa Bytčania nenavštevovali, chodili len do kostola. Ráno chodil do domu polazník popriať zdravie, šťastie a Božie požehnanie. Na Troch kráľov prestrojili sa mládenci za troch kráľov a anjela, ten nosil betlehem s hviezdou.

Chodili po domoch a v speve sa striedali (začiatok: „My tria králi prišli sme k vám, šťastie, zdravie vinšujem vám“...). Dievčatá a mládenci vykonávali rôzne vianočné zvyky zamerané na vydaj a ženbu. Dlhé zimné večery slúžili popri práci veselým besedám. Bytčania si rozprávali povesti o bosorkách, duchoch, svetlonosoch, a iné. Na fašiangy chodili za maškary prestrojení mládenci po uliciach, pričom ich sprevádzala muzika.

Bytča za prvej svetovej vojny

O zavraždení rakúsko-uhorského následníka trónu Františka Ferdinanda a jeho manželky dozvedeli sa Bytčania 30.6.1914 o pol ôsmej večer. V tú noc nik pokojne nespal v obci. „Bude vojna, bude vojna“ šepkali si Bytčania so strachom. Úžasné napätie trvalo mesiac. Dňa 31.7. 1914 začervenali sa na bytčianskych domoch a plotoch poprilliepané „C“ ohlásenia o vyzvaní a zvolaní „landšturmu“. Vyzývali domobranu, aby nastúpila vojenskú službu. Do ohlušujúceho hukotu bubnov a do vreskotu trúb miešal sa zúfalý nárek žien, matiek a detí: „Na jatku ich povedú, pobijú ich!“ Pospolitý ľud vedel, že tu nejde o jeho záujmy, lež o záujmy vzdialeného cisára, čo nikdy nechránil jeho práva. Dňa 4.8.1914 zástupy ľudí odprevádzali odvedencov na vojnu za plačlivého tónu ťahacích harmoník, mäkkých tónov huslí a tiež za zvukov vojenských maršov. Potom boli opätovné odvody, kde museli nastúpiť i 17-roční mladíci a tiež skoro 50-roční muži. Bytčania pri moste sledovali so zasleznými očami každý vlak, ktorý viezol ich drahých kamsi ďaleko. V učebniach štátnej ľudovej školy sa zorganizoval trojtýždňový zdravotnícky kurz – príprava na ošetrovanie privezených ranených vojakov a ošetrovanie chorých občanov v prípade vypuknutia epidémie. Od roku 1916 začala drahota vzrastať. V treťom roku vojny bolo zásobovanie obyvateľstva na lístky. Dochádzali zvesti o zajatých z Ruska, padlých, ranených. Bytčania udatne bojovali na všetkých frontoch, najviac na ruskom ale aj na talianskom, rumunskom, srbskom, francúzskom. Bytča splatila krvavú daň tiež vojne, jej synovia ležia na šírych pláňach Ruska, v ďalekej Sibíri, vo Francúzsku, pod horúcim talianskym nebom a inde. Jedným z nich je tiež Jozef Adamík, na jeho rodnom dome (terajšia Rázusova ul., s.č. 746) je umiestnená pamätná tabuľa. Najhoršie bolo

v Bytči na konci vojny. Rekvirácie zásob, domové prehliadky, sledili po podozrivých ľuďoch, knihách. Bol zavedený tuhý policajný dozor, aby znemožnili akékoľvek bojkotovanie vojnovkej mašinerie. Niektorí udavači pomáhali policajným orgánom, oznamovali každý slobodnejší prejav mienky, udávali. Každý slovný prejav a papierik bol podozrivý, nebezpečný. Mladý študent katolíckej bohosloveckej fakulty z Bytče, bol väznený niekoľko mesiacov za to, že niekde povedal, že „vojna je osudovou udalosťou pre Slovanstvo.“

VII. BYTČA ZA PRVEJ ČESKOSLOVENSKEJ REPUBLIKY

Vonkajší ráz obce za 20 rokov slobody

Prvá svetová vojna zanechala za sebou hroznú materiálnu púšť, nespočetné obete, zničila dobré mravy, zhumpľovala charaktery, duša človeka zosurovela, cit vyhasol z ľudských srdc. Bytčania s radosťou vítali ustanovenie Československej republiky. Vydobytú slobodu si museli Bytčania brániť pred maďarskými honvédmí v novembri a decembri v roku 1918. Organizovali sa dobrovoľníci, legionári a vojaci vracajúci sa z frontov a tiež hasiči i s veliteľom Vladimírom Jesenským.

Po vojne Bytča ostala sídelným mestom Bytčianskeho okresu. Okrem okresného úradu a súdu zakotvili tu aj iné úrady, napríklad: daňová správa, daňový úrad, školský inšpektorát, dôchodkový kontrolný úrad, notariát.

V roku 1920 – 1921 bola postavená budova Tatra banky (teraz tam sídli Slovenská sporiteľňa). Elektrifikácia obce sa uskutočnila v roku 1922. Štátna meštianska škola bola postavená v roku 1928 (terajšia Základná škola na ulici Eliáša Lániho). Okresný úrad (teraz Poliklinika oproti zámku) bol postavený v rokoch 1932 – 1933, bolo tam umiestnené i okresné četnícke veliteľstvo, četnícka stanica a školský inšpektorát. V roku 1929 telovýchovná jednota Sokol postavila za prispenia bratov „Amerikánov“ Sokolovňu (budova oproti areálu gymnázia, cez cestu), kde od roku 1934 umiestnili aj miestne kino (premietanie filmov sa v začiatkoch vykonávalo tiež v bývalej stodole pri cintoríne). Záhradný priestor slúžil sokolom a sokolkám na telocvik a letný šport, v zime na klzisko pre deti a staršiu mládež. V Sokolovni sa konávali tiež zábavy bytčianskeho obyvateľstva,

v telocvični v Sokolovni bolo javisko, kde sa hrávali divadlá. Katolíci postavili svojpomocne v roku 1931 Katolícky kultúrny dom (budova vedľa Hasičskej zbrojnice) na pozemku farskej záhrady. Mali tam tiež javisko, ktoré slúžilo katolíkom na divadelné predstavenia a telocvičňu, menšiu ako v Sokole. V rokoch 1935 - 1938 sa vydláždila obec a vybuodovala sa kanalizácia najmä na námestí a na hlavných uliciach, pritom sa zregulovala Petrovička, vybudovali sa mosty na námestí a pred kostolom. V roku 1937 bola vykonaná prestavba farského kostola (pripomína pamätná tabuľa na vonkajšej čelnej stene kostola), ktorý za dlhú dobu svojho jestvovania prešiel viacerými úpravami a prestavbami. Interiér kostola obsahuje cenné historické pamiatky – hlavný oltár, bočné oltáre, kazateľňu, obrazy, sochy. Zvlášť pôsobivá je socha Ukrižovaného Pána Ježiša umiestnená v predsieni hlavného vchodu kostola (mnohým ľuďom, ktorí sa na jeho umučené telo a do jeho tváre pozorne pozreli, slzy padali a ich srdcia láskou sa zmenili). V roku 1939 sa zrenovoval kostolík svätej Barbory (pripomína nápis nad vchodom). Bola postavená impozantná budova bývalej Roľníckej vzájomnej pokladnice, neskôr Okresnej sporiteľne (rohová budova na námestí, v súčasnosti tam sídli lekáreň). Koncom prvej ČSR začal sa stavať povedľa železného mosta z roku 1904 veľkolepý železobetónový most a budovala sa cesta z Makova tzv. severná magistrála. V rokoch 1938 – 39 sa dobudoval úsek tejto hradskej od mosta cez Váh, nahor k bývalej zápalkárni, čiže poza meštiansku školu. Činitelia obce sa starali viac a viac o úpravu a čistotu Bytče. Pred 2. svetovou vojnou a na jej začiatku zriadili sa dva okrasné parky, pri meštianskej škole (teraz ZŠ Lániho) a druhý naproti Mičurovej vile (vila bola zbúraná, teraz obchodný dom Lidl), mesto sa pravidelne zametalo.

Za 20 rokov slobody sa utešene rozvinul priemysel (1918 – 1938). Z továrenských podnikov prosperovali najmä parné pily. Najväčšia bola popperovská, za zámkom, z r.1868, mal ju v týchto rokoch v nájme žilinský drevo kupec Ľudovít Holzmann (zamestnávala 30 – 50 ľudí). V roku 1919 bola zriadená parná píla (15 – 30 ľudí) a strojová stoláreň (12 – 18 ľudí) Ferdinanda Adamíka, v blízkosti železného mosta na Váhu. Tretiu parnú pílu zriadil v roku 1929 majiteľ kefarne a štetkárne Július Schlesinger, od roku 1920 vlastnil tiež podnik na výrobu kief a štetiek (30 – 45 ľudí). Zápalkáreň, firma Reitter (30 – 50 ľudí) vyrábala zápalky známe po celom Slovensku, druhá zápalkáreň firma Reich a Steiner (zamestnávala 80 ľudí,

boli umiestnené v blízkosti plavárne). Ďalej tu vykonával výrobnú činnosť pivovar a sladovňa (30 – 60 ľudí). Kožová továreň (25 – 35 ľudí) bratov Hornovcov vo vtedajšej Hornej ulici (terajšia Hlinkova ulica, COOP Jednota Tempo), spracúvala zvieracie kože, vyvážali výrobky do Belgicka, Poľska. Strojová tehelňa Viktora Arletha (15 ľudí, stála hneď za terajším mostom ponad „kanál“, napravo, smerom na Kolárovice). Nad Bytčou bola tiež Mahdíkova tehelňa a Rehákova tehelňa. Firma Kovas (60 ľudí) vyrábala kovový nábytok, záclonové tyče, drátené matrace a iné, export do Maďarska a Poľska. V roku 1935 Jozef Kalaš začal s výrobou športových potrieb – lyže, sánky, hokejky, kajaky, kanoe a podobne (30 ľudí, terajšia Sládkovičova ulica). Firma Manín (v objekte pivovaru) a firma Deutsch (dominantný dom na južnej strane námestia so schodmi) vyrábali liehové nápoje napríklad likéry, borovičku, slivovičku a iné. Eugen Weinberger a Rudolf Pohovej vyrábali sódobú vodu a občerstvujúce nápoje. Z väčších obchodných podnikov na námestí bola firma Móric Kohn, koloniálny tovar, firma Rudolf Leimdörfer a firma Ignác Rehák zaoberali sa veľkoobchodom, dodávali obchodné články maloobchodníkom v okrese, obchodovali aj v malom. Rehákova firma mala tiež výčap piva, vína a iných liehovín. O ubytovanie a stravovanie turistov sa starali hotely, napríklad Hellerov (teraz Okresný úrad) poskytoval až 12 voľných izieb na nocľahy, Ganslerov s reštauráciou a kaviarňou (teraz železiarstvo a obchod s odevami, s. č. 379), Čmárov s hostincom a kaviarňou (budova na západnej strane námestia, vľavo od domu, s. č. 7) a iné. Pôsobili tu tiež početné menšie hostince: Hološa, Skotnická, Václavík, Tichý a iné.

Bytča bola obľúbeným a vyhľadávaným miestom turistiky s krásnym okolím - Javorníky, Súľovské skaly, Manínska úžina, vodopád v Hlbokom, Hričovský hrad a iné. Pôsobil tu Klub turistov, ktorý vybudoval plaváreň v roku 1933 za finančnej pomoci obce a okresu (znak klubu sa zachoval na vonkajšej južnej stene domu plavárne). Značkoval cesty najmä do Súľova, Makova, na Javorníky, do Hričovského Podhradia a inde (turistom slúžila i drevená rozhľadňa na kopci medzi Bytčou a Petrovicami). Na plavárni pôsobil plavecký odbor a hrávalo sa vodné pólo, bola tiež veľmi obľúbeným miestom stretávania sa hlavne mladých ľudí, študentov stredných a vysokých škôl počas prázdnin.

Obraz kultúrnych a spoločenských pomerov

Slováci prevratom v roku 1918 sa vymanili z niekoľko storočnej poroby a spojili sa s Čechmi na utvorenie spoločného štátu. Otvárali sa školy všetkých typov, slovenčina sa stala jazykom štátnym, otvárali sa spolky, divadlá. V úradoch sa úradovalo slovensky, noviny, časopisy, knižné publikácie vychádzali v peknej zvučnej slovenčine. Pulzovanie tohto nového kultúrneho slovenského života bolo badať aj v Bytči. Okrem tunajších škôl sa celý rad spolkov kultúrnych, humánnych, sociálnych, telovýchovných a iných staral o kultúrne povznesenie a sociálne zveladenie Bytčanov. Vďaka činiteľom obce a okresu tento kraj (okres Bytča) bol v sektore kultúrnom na poprednom mieste na Považí v poprevratových rokoch. Školy vychovávali zverenú mládež už v novom duchu. Žiaci štátnej školy zahrli od roku 1919 mnoho detských predstavení pre verejnosť. Účasť bola veľká, museli viackrát opakovať. Zo spolkov najintenzívnejšiu činnosť vyvíjali Slovenský katolícky kruh, Telovýchovná jednota Sokol, spolok Beseda, Československá obec legionárska, Telovýchovná jednota Orol, Okresný osvetový zbor, Dobrovoľný hasičský zbor, Športový klub Slovan, Klub československých turistov (v roku 1939 premenovaný na Klub slovenských turistov a lyžiarov), Slovenská ovocinárska spoločnosť, Okresná starostlivosť o mládež, Katolícka jednota žien, Miestny odbor Matice slovenskej, Červený kríž, Živena, Židovské spolky a iné. Činnosť niektorých spolkov si môžeme pripomenúť:

Slovenský katolícky kruh – vlastnil Katolícky kultúrny dom, pestoval osvetovú a kultúrnu činnosť v duchu náboženskom, vlasteneckom a národnom, hrávali divadelné hry. Prvý predseda spolku bol stavitel Justín Rehák, tajomník Dr. Juraj Hodál.

Telovýchovná jednota Sokol – vlastnila vlastnú budovu, telovýchovná a vzdelávacia činnosť členstva a služba vlasti, konávali zábavy, akadémie, štátne oslavy, premietanie filmov. V roku 1919 pri maďarskom vpáde na Slovensko uskutočnila jednota sokolské odvody na ktoré sa dobrovoľne prihlásilo 123 členov na odrazenie zákerného útoku. Prvý starosta brat Vladimír Jesenský, tajomník brat Ferdinand Adamík.

Spolok Beseda – bol kultúrny spolok, mal v nájme sieň v pivovarskom dvore pri vtedajšom hostinci Brežinského, kde si pribudoval javisko,

hrával divadlá, mal vlastný dramatický krúžok. Predsedom bol Jozef Smieško, podpredsedom Dr. Ján Sucháň, konateľom Štefan Hunčík.

Telovýchovná jednota Orol – vychovávala katolícku mládež v duchu náboženskom, vlasteneckom, národnom, usporadúvala divadlá, prednášky, akadémie. Telovýchovné cvičenia mávali v Katolíckom kultúrnom dome. Prvým starostom sa stal Jozef Mahdík, tajomníkom a vzdelávateľom kaplán Viktor Kallay.

Kolkársky odbor – fungoval v 30. rokoch, zúčastňoval sa na kolkárskych pretekoch, vedúcim bol Štefan Jánošík.

Československá obec legionárska – spolok bol založený hneď po vojne. Rozpadol sa, pretože nevyvíjal činnosť. Druhý raz bol založený dňa 1.4.1933. Predsedom sa stal železničiar Gejza Salajka, podpredsedom obchodník a čalúnnik Pavol Dubnicay, tajomníkom súdny kancelársky asistent Vlastimil Bělohávek, pokladníkom železničný zriadenec Jozef Masaryk. Združoval miestnych legionárov, bol zameraný sociálne, podporoval nemajetných, nezamestnaných, nemocných a vdovy po legionároch.

Okresná starostlivosť o mládež – spolok vznikol v roku 1929, staral sa o deti opustené, siroty a nemanželské deti, umiestňoval ich do ústavov a do rodín. V Hrabovom si vybudoval vlastným nákladom sirotár pre 26 detí. Predsedom bol dekan farár vdp. Štefan Jančovič, tajomník Oldřich Beneš, pokladník František Neutzner.

Slovenská ovocinárska spoločnosť – mala v Bytči svoju odbočku, založili ju 8.12. 1928. Prvým predsedom bol Jozef Švejcar, tajomníkom bol dlhé roky Jozef Miks.

Katolícka jednota žien – bola založená v roku 1930 na žiadosť horlivých katolíčok bytčianskej farnosti, 300 – 400 členiek. Predsedníčka Sidónia Mičurová, podpredsedníčka Amália Fridrichovská, tajomníčka a pokladníčka Irena Šandriková, duchovným správcom Alexander Laudon.

Židovské spolky – Chewra Kadischa, Ahawath Sion, Hašomer Hazair – starostlivosť o chudobných, chorých, zostarnutých, práceneschopných ľudí židovského vierovyznania. Pomoc pri budovaní národnej vlasti Židov, budiť židovské národné cítenie.

Dobrovoľný hasičský zbor – prvým povojnovým veliteľom bol Vladimír Jesenský, v roku 1922 Jozef Skotnický, v roku 1926 Štefan Šteffun,

v roku 1932 Štefan Ďurný, v roku 1937 Viktor Arleth. Miestne hasičstvo sa zúčastňovalo na bohoslužbách o veľkých sviatkoch, na štátnych oslavách, na kostolných procesiách a na iných významných podujatiach, tiež hrávala hasičská hudba. V roku 1924 sa v obci utvorila Okresná hasičská jednota, jej úlohou bolo viesť zbory po obciach okresu. Veliteľom sa stal veliteľ DHZ v Bytči Jozef Skotnický, podveliteľ František Kamas, podveliteľ DHZ v Bytči.

Športový klub Slovan – založili na jar 1919, najskôr sa volal Veľkobytčiansky ŠK. Korene futbalového športu v Bytči siahajú ale už do rokov 1907 – 1910. Prvým priekopníkom tohto športu v obci bol Jano Hlucháň, ktorý zadovážil vraj i prvú riadnu loptu, ďalej Jozef Hlucháň, Fero Gruber, Ladislav Lang, Jožo Hacaj, Róbert Behrík, Rudolf Dubnicay. Od roku 1910 hráčov trénoval pôvodom Čech Štrupl (výborný hráč), po ňom Ivan Tóth. Hráči mali vlastnú pesničku, mávali riadne tréningy. V roku 1912 bytčianski vysokoškoláci a stredoškoláci si založili futbalový klub NSC (Nagybittsei Sport Club). Za 1. svetovej vojny tu neexistoval nijaký klub. V roku 1919 sa zišli u Ganslera a založili v tradícii predvojnového klubu NSC, ŠK Slovan. Za predsedu bol zvolený Dr. Otakar Červenka, od roku 1920 bol predsedom veľký mecenáš bytčianskeho futbalového športu, obuvník Gustáv Matuška, predsedom od roku 1937 bol Dr. Pavol Šurlák. Najčastejšie hrávali Pri lipkách – povyše plavárne a na Sihoti pri Váhu. V roku 1921/22 si vybudoval klub ihrisko na Sihoti, ktoré bolo povodňou zničené preto bolo vybudované ihrisko Pri lipkách v roku 1933. V roku 1940 sa klub presunul späť do mesta. V Bytči pôsobil tiež od roku 1935 robotnícky futbalový klub Rapid Bytča, v roku 1939 sa zlúčil so ŠK Slovan. Medzi bytčianskymi hráčmi panovala príkladná zhoda a kamarátstvo.

Sociálne rozvrstvenie obyvateľstva medzi svetovými vojnami: Bytčania spolovice boli roľníci a živnostníci (remeselníci, obchodníci, hostinskí) a spolovice továrenskí a iní robotníci, dochádzali za prácou i do Žiliny (súkenka, celulózka a iné podniky) a do Považskej Bystrice (zbrojovka). Mnohí gazdovia si privyrábali tiež živnosťou, alebo pracovali v továrni. Hospodársku krízu v roku 1933/34 pocítili mnohí Bytčania, nezamestnanosť, vysťahovalectvo (Amerika, Francúzsko, Nemecko a inde). Počet obyvateľov pri sčítaní v roku 1930 bol 2855 obyvateľov (2465 Slováci a Česi, Nemci 42, Maďari 1, Židia 277, cudzinci 69, iní obyvatelia

1). O zdravie Bytčanov sa starali početní lekári – Dr. Armin Politzer, Dr. Otakar Červenka, Dr. Štefan Skotnický, Dr. Dezider Holzmann-Horanský, Dr. Aladár Schön. Spory pomáhali riešiť advokáti – Dr. Ľudovít Holzmann, Dr. Viktor Pokorný, Dr. Oskár Schwarz, Dr. Ľudovít Horanský, Dr. Dezider Pokorný. Dobytok Bytčanom liečil – zvelolekár Jozef Müller, od r. 1932 Dr. Viktor Madovčík. Bytča mala dobrých a známych výtvarníkov, literátov, hudobníkov, spevákov. Maliar – Jozef Škorvánek, Stanislav Bíroš, Laco Grnáč. Literát – Sidónia Sakalová, Anča Mikušová. Z hudobníkov – Irma Šandriková, Emília Václavíková, Janko Skukálek. Herečka – Janka Kamasová.

Živelné pohromy a iné nešťastia 1918 – 1938

Často sa opakovali povodne na Váhu a Petrovičke, väčšie v roku 1921, 1925. Nočnú stráž v meste vykonávali vartáši, hlásnici, obchádzali mesto od 22,00 do 03,00,04,00 hodiny. Dávali pozor, ak zistili nebezpečenstvo hlásili na strážnicu. Bola na mestskom dome, museli udrieť na veľký zvon a trúbou pobudiť občanov (Do 80. rokov 19. storočia hlásnik trúbil počet hodín a spieval ohlášku: “Uderila desiatá hodina, chráň Vás Panenka Mária, opatrite svetlo, oheň, aby nebol ľuďom škoden!” Neskôr, až do roku 1922 pískaval hlásnik hodiny a od roku 1922 i pískanie prestalo.). Od založenia hasičského zboru boli hasiči povinní po dvoch v letnej dobe od desiatej hodiny večer do troch hodín ráno obchádzať mesto, a ak zbadali oheň urobiť opatrenia hore uvedené. Stráž po poliach a lesoch vykonávali poľní a lesní hájníci (Peter Ťapaj, Jozef Gališ, Ján Pohovej, Jozef Laurenčík, Štefan Ďuriš).

Iné nešťastia – lúpeže, vraždy, iné. Tak napríklad v roku 1919 došlo k ozbrojeným lúpežiam bytu a vily továrníkov maskovanými lúpežníkmi v noci, vo vojenských uniformách. Štyria lúpežníci boli vypátraní a odsúdení na 2 – 5 rokov, boli z Bytče. V roku 1921 došlo k vražde v opitosti. Dňa 5.6.1924 chytili v obci medzinárodných lúpežníkov z Lodže. Dňa 21.11.1933 chytili a zatkli vykrádača pokladníc z Moravy práve vo chvíli, keď chcel vykradnúť miestny poštový úrad. Takýchto nešťastí je v knihe zaznamenaných viac aj s konkrétnymi menami. Najväčšia lúpež v Bytči sa stala v roku 1927, kedy štyria maskovaní lúpežníci ozbrojení revolvermi za bieleho dňa o 10,00 hodine

v banke na námestí (dom, s. č. 7) poviažali personál banky a ulúpili vyše 93.000 Kčs, úradníkom zobrali tiež hodinky, prstene, peniaze. Vyrušil ich príchod klienta banky, no i jeho zviažali, a keď kričal, usmrtili ho bodnými ranami. Ušli smerom na Štiavnik prenasledovaní mnohými četníkmi. V lese nad Štiavnikom zastrelili četníckeho strážmajstra Františka Kratochvíla z Bytče (je pochovaný na bytčianskom cintoríne, kde má vybudovaný dôstojný pomník s pripomienkou tejto udalosti a s fotografiou v uniforme), zastrelili i četníckeho strážmajstra Alschingera z Považskej Bystrice. Jeden lúpežník pred dolapením spáchal samovraždu, druhého lúpežníka a vraha tam chytili a zatkli, ostatných neskôr. Na konci týchto kriminálnych činov je napísané, že zlo zvíťazilo nad dobrom, ale iba nakrátko, lebo spravodlivosť zločincov raz predsa dobehla a oni sa museli zodpovedať za svoje zločiny.

O bezpečnosť Bytčanov a občanov okolitých obcí starali sa po prevrate (1918) miestni četníci, obyčajne ich bývalo sedem (ich predchodcovia boli v rokoch 1880 – 1918 žandári, pred nimi hajdúsi a bandúri). Četnícka stanica bola zriadená 4.12.1918. Súčasne s četníckou stanicou sa zriadilo Okresné četnícke veliteľstvo. Do obvodu četníckej stanice okrem obce patrili: Kotešová, Kolárovice, Petrovice, Hvozdnica, Oblazov, Mikšová.

VIII. OBEC ZA BÝVALEJ SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Bytča za druhej svetovej vojny

Po májovej mobilizácii 1938 prišla septembrová a s ňou búrlivé udalosti. V októbri bola vyhlásená autonómia Slovenska. Na jar 1939 dokončil sa vinou zahraničných i vnútorných nepriateľov štátu rozpad Republiky, utvorením Slovenského štátu a zriadením Protektorátu nad českými krajinami. Predsedom slovenskej vlády za autonómie a prezident Slovenskej republiky bol Dr. Jozef Tiso, rodák z Bytče (dom na terajšej ulici 1. mája, s. č. 35/4). Bytčania videli nevyhnutnosť pokladať nastolené štátne právne pomery za vynútené a podľa toho sa aj správali.

Ihneď po zriadení autonómie rozpustili sa v obci spolky a organizácie, o ktorých sa myslelo, že majú ideovú náplň protislovenskú, protináboženskú (Sokol, Komunistická strana), neskôr aj iné. Miesto nich

sa zakladala vo všetkých obciach Hlinkova garda (pre mládež Hlinkova mládež). Židia taktiež začali cítiť ťarchu doby (arizácia židovských podnikov v Bytči). Keď sa v septembri 1939 rozpútala vojna, aj Bytčania museli prinášať obeť hmotné i na životoch. Bytčianski vojaci bojovali za Karpatmi, na Kaukaze a inde. No v Bytči bolo dosť jednotlivcov čo si zachovali zmýšľanie československé a slovanské. Oni podporovali protifašistické tendencie a zasiahli aktívne do SNP.

Budovateľská práca v obci – v tomto pomerne krátkom období sa postavilo, alebo začalo stavať dosť reprezentačných budov, dobudoval sa priemysel. Rozširoval a modernizoval sa pivovar najmä v rokoch 1940 – 41 (zamestnával 100 robotníkov). V roku 1940 postavil Jozef Baláž moderný valcový mlyn s elektrickým pohonom, mlel obilie obce aj pre široké okolie, 80q denne (dnes budova prestavaná na obytný dom na Hurbanovej ulici). Křenekova továreň v rokoch 1940 – 42 neďaleko Adamíkovej parnej pily vyrábala bielizeň (zamestnávala 35 robotníčok, postupne až vyše 200, neskoršie po vojne závod Makyta). V roku 1942 začal s výrobou kefového tovaru (kefy, metly) firma Róbert Marčiš, vlastnil dielne poniže zámku (zamestnával 130 robotníkov). Nová fara sa postavila v rokoch 1942 – 44, Hasičský dom v roku 1944. V tomto čase bol v stavbe tiež nový Obecný dom, dohotovil sa v obnovenej Československej republike v roku 1945. Koncom 2. svetovej vojny sa dokončil impozantný železobetónový most na Váhu, do prevádzky bol daný v septembri 1944, bol široký, po stranách mosta boli chodníky pre chodcov, slúžil Bytčanom na promenády v nedeľu, no nedočkal sa ani konca vojny tak ako vedľa stojaci železný most, zničený nemeckým vojskom.

Od roku 1940 sa začal futbal hrať opäť dolu na Sihoti, kde sa vybudovalo krásne ihrisko. Bolo ohradené, boli vybudované kabíny, tribúna, menšia krytá tribúnka asi pre 200 ľudí, rozhlasové zariadenie, hodiny ukazujúce číselný výsledok, bufet, zakúpená výstroj pre hráčov. Ihrisko prichýlilo okrem futbalu aj volejbal, basketbal, tenis, ľahkú atletiku, hokej.

Straty, škody, nešťastia – v posledný májový deň v roku 1940 obrovská búrka a lejak. Petrovička strhla lávku vo vtedajšej Hornej ulici a zatarasila most pri kožovej továrni, vyliala sa, zaplavila rínok a Bytču. Miestni hasiči zápasili úporne s dravými vlnami, uvoľnili most, pumpovali vodu z pivníc, získali si lásku občanov. Koncom vojny na ihrisku ŠK Slovan nemecké

a maďarské vojská rozmiestnili delá a tanky, pálili ohradu, povykrádali výstroj a inventár. Dobrovoľnému hasičskému zboru okupanti zobrali automobilovú striekačku. Veľké škody okupačné jednotky spôsobili tiež v budove Štátnej meštianskej školy a v zámku, kde boli ubytované.

Slovenské národné povstanie v kraji

Už začiatkom vojny začala sa v obci práca ilegálnych pracovníkov, ktorí tvorili dve skupiny a spolu spolupracovali. Prvá skupina sa skladala z ľudí zväčša mladších, z radov socialistických strán (komunisti, sociálni demokrati), viedli ju Jozef Podhorány, Rudolf Šamánek, Róbert Marčiš. Druhá skupina sa skladala z príslušníkov občianskych strán bývalej ČSR, viedol ju Bohuš Reháč. V knihe sú vymenovaní všetci ilegálni pracovníci, je ich vyše päťdesiat, niektorí boli uväznení. Bolo treba nadviazať spojenie so susednými okresmi a s politikmi v ilegalite, toto robili Jozef Podhorány, Rudolf Šamánek, Rudolf Behrík, Ján Balala. Okolo seba si vytvorili kruh spolupracovníkov – Rudolf Žídek, Martin Mičura, Pavol Zhorela, Ing. Alexander Muchy, Štefan Balala, Rudolf Ľapušík, Jozef Hromec, Bohuš Reháč, pomáhali pri odchode českým utečencom, podporovali utečencov z koncentračných táborov a zo zajatia. Doklady zhotovoval Ivan Králik. Tesne pred vypuknutím povstania bolo nadviazané spojenie s ústredím povstaleckého hnutia prostredníctvom Emila Tisu a s povstaleckým hnutím v Žiline a v Považskej Bystrici, tiež mali spojenie so zahraničím prostredníctvom vysielacky. Z vojenského hľadiska bol tento kraj tiež pripravený do povstania Jozefom Podhoránym na ľavej strane Váhu a Rudolfom Behríkom na pravej strane Váhu. Medzi osobami, ktoré sa pridali k povstaniu v tomto kraji treba spomenúť ešte týchto: Ing. Štefan Ševčík, Radoslav Getting, Štefan Školek, Peter Behrík, Jozef Dražina, Ludovít Gallo, Štefan Treskoň, Štefan Husár, Jozef Crkoň, Ignác Žáčik, Pavol Kucharík, Šaňo Martinčák, František Hanuš a iní z okolitých dedín, najmä zo Štiavníka, priviedol ich Rudolf Šamánek. Boli vykonané bojové akcie hneď v prvý a druhý deň povstania – prepadnutie nemeckého muničného vlaku na stanici v Bytči (strelbu z pušiek a z guľometu bolo počuť až do Bytče, guľky lietali až v Bytči ponad hlavu kronikára Meliša-Čugu keď prechádzal po hradskej za bývalou meštianskou školou). Vykonávali prepady a záškodnícku činnosť na železničnej trati a na ceste

Žilina – Trenčín. Potom sa pripojili k partizánom v Štiavnických horách, na Morave, Javorníkoch, Súlove-Hradnej. Skupina Rudolfa Behrika pôsobila v priestore Štiavník – Petrovice, skupina Jána Balalu v priestore Súlova-Hradnej. Rudolf Šamánek organizoval ilegálne národné výbory v obciach na pravej strane Váhu, Jozef Hromec a Bohuš Rehák organizovali zásobovanie partizánov. Okolité obce im poskytovali prístrešie a zásoby. Nemci vypaľovali obce Magale, Greguše, Ráztoky. Na jeseň 1944 popravili na zastrašenie obyvateľstva na námestí v Bytči obesením neznámeho sovietskeho partizána (neskôr bolo zistené, že to bol poručík Červenej armády Pavel Kirilovič Kozlov). Na jeho pamiatku je na západnej strane námestia, na stene domu, umiestnená pamätná tabuľa.

IX. V OBNOVENEJ ČSR (1945 – 1948)

Povojnové pomery

Prechod frontu obcou sa udial dňa 30.4.1945, mosty na Váhu vyhodili do povetria nemeckí vojaci. Deň oslobodenia dňa 1.5.1945, toho dňa prišli z hôr miestni partizáni, občania Bytče boli zvolaní na námestie. Mier nastal dňa 9.5. 1945. V Bytči bola verejná manifestácia pred novým Obecným domom, oslavovalo sa víťazstvo mieru s vyslovením presvedčenia, že už nikdy také ničenie. Vytvoril sa Miestny národný výbor (ďalej len MNV), prvý MNV bol revolučný, vytvoril sa z ilegálnych pracovníkov a partizánov – Rudolf Šamánek (predseda), Rudolf Behrik, Róbert Marčiš, Pavol Václavík, Ján Balala, Pavol Zhorela, Ondrej Slaninka, Jozef Hromec, Ján Kamas, Jozef Bielik, Rudolf Žídek, Jozef Behrik, Bohuš Rehák, Jozef Hlucháň, Oldřich Beneš, Ivan Králik, Ing. Alexander Muchy, Emil Tiso, Ing. Štefan Ševčík, Matej Hujo, Jozef Dražina, Jozef Bacony, Štefan Benčík, Štefan Balala, Dr. Konštantín Fábry, Dr. František Lacko, Stanislav Bíroš, Gejza Gansler, Štefan Husár, František Chrenko, Pavol Dubnicay, Ján Gablovič, Ladislav Bacony, Alojz Badík. Po niekoľkých mesiacoch sa stal predsedom MNV Ladislav Lang, pretože Rudolf Šamánek sa stal predsedom Okresného národného výboru. Notársky úrad bol nahradený Úradom MNV, najprv ho viedol notársky tajomník Valent Mells, po ňom Rudolf Babjak, notársky riaditeľ. Asi o rok prvý revolučný MNV vystriedal riadny MNV, zvolený už na základe výsledkov

volieb, ktoré sa konali v Katolíckom kultúrnom dome dňa 26.5. 1946. V Bytči bolo odovzdaných 2763 platných lístkov: Strana práce dostala 136 hlasov a 1 mandát v zastúpení MNV, Demokratická strana 1870 hlasov a 21 mandátov, Komunistická strana 757 hlasov a 8 mandátov, Strana slobody 19 hlasov a 0 mandátov. Predsedom MNV sa stal Jozef Pavlík (demokrat), podpredsedom Jozef Mikuš (KSS) a Jozef Skotnický (Strana práce), členovia Rudolf Martinický, Gejza Salajka, Dr. Dezider Horanský, Ivan Králik, Adam Hozák, Eduard Kadák, Róbert Kováčik ml., Andrej Skotnický, Martin Všelko, Gustáv Školek, Viktor Arleth, Jozef Petrovský, Stanislav Štruml, Štefan Hajdúch, Pavol Badík, Pavol Dubnicay, Štefan Gajdoš st., Jozef Bielik, Ladislav Lang, Martin Mrena, Andrej Sakala, Imrich Čujdík, Imrich Masaryk, Ján Kamas, Dr. Konštantín Fábry. Bol vytvorený tiež Okresný národný výbor pre spravovanie okresu. Jeho predsedom bol spočiatku Jozef Podhorány, potom Rudolf Šamánek, po voľbách v roku 1946 Bohuš Rehák. Výkonným orgánom ONV sa stal Úrad ONV, za jeho prednostu vymenovali Štefana Komára. MNV mal ťažkú úlohu, musel udržať riadny chod zásobovania, nebolo šatstva, obuvi, potravín. Od decembra 1945 sa zaviedla distribúcia potravín na lístky, od druhej polovice 1948 roku sa zaviedol i textil na lístky. Od 1.1.1946 sa zlúčili obce Veľká Bytča, Malá Bytča, Hliník n/V. v obec Bytča. Vzniklá obec mala okolo 5000 obyvateľov. Rok 1947 bol suchý a neúrodný, používala sa múka z obilia dovezeného zo ZSSR. Po februárových udalostiach v roku 1948 bol MNV rozpustený a nahradený Dočasnou Miestnou správnou komisiou od 3.3.1948, zmeny sa stali aj v správe okresu, bola vytvorená Dočasná Okresná správna komisia, nové voľby sa konali dňa 30.5.1948.

Budovateľský program obce

Po vojne bolo potrebné odstrániť škody, ktoré obec utrpela. Bol zhotovený provizórny most technickými jednotkami Červenej armády po zničenom železobetónovom. Budoval sa ďalší most drevený od Malobytčianskej cesty smerom na bytčiansku železničnú stanicu, v auguste 1945 bol slávnostne otvorený, vo februári 1946 bol poškodený vodou a ľadom. V roku 1947 bol postavený úzky most konštrukcie UNRRA s použitím časti zachovalého bývalého železného mosta a začala sa výstavba nového železobetónového mosta. Hneď po oslobodení sa dokončil reprezentačný

Obecný dom, ktorý sa staval od roku 1942. Presťahoval sa tam 1.11.1945 MNV do prízemných miest a na 1. poschodie, do suterénu Poštový úrad zo zámku i s telefónnou ústredňou 1.2.1946, neskôr tam prešla i Daňová správa na prízemie. Iné investičné práce - oprava chodníkov v r. 1946 - 47, úprava ciest a chodníkov vedúcich k plavárni 1947 - 48. V roku 1947 obec zakúpila pozemok pre závod Považských strojární na Malobyčianskej ceste. V roku 1948 sa vykameňovalo priestranstvo pred Obecným domom kockami, rozšírilo sa verejné elektrické osvetlenie po plavárňu a Malú Bytču. Ďalej je v knihe uvedených 21 prác, ktoré boli programované splniť v päťročnici (napríklad: stavba železničnej zástavky pri moste, stavba hasičských skladov na Hlinickej ceste a v Mikšovej, stavba vodovodu, kanalizácie, verejných záchodov v Bytči, troch menších mostov na Popoliške, výstavba ulíc a ciest, rozširovanie verejného osvetlenia, regulačný plán obce, vyčistenie koryta Petrovičky, Popolišky, kúpa pozemkov pre obytné domy zamestnancov Považských strojární v Bytči a ďalšie).

Od roku 1946 pracoval v Bytči podnik Henvico z Prahy na výrobu rukavíc a koženého tovaru (10 pracovných miest), na hrabovskom chotári neďaleko železničnej stanice podnik Betonia vyrábala škvárové betónové tvárnice (25 - 40 robotníkov). V roku 1947 výroba pleteného tovaru, ponožky, pančuchy (10 pracovných miest). Od roku 1947 sa staval objekt Považských strojární (vedľa Betonie) - meračské prístroje (na stavbe 35 robotníkov). V tom istom roku nižšie plavárne sa začala stavať veľká budova, Sociálny dom (plánované chudobinec, starobinec, zmenené na detský domov). V samotnej Bytči Považské strojárne stavali ešte jeden objekt, ktorý mal vyrábať meracie pásma, metre, kovania a iné (okolo 200 robotníkov). Neďaleko od tohto budovaného objektu bola výrobnia na spracovanie ovocia, ktorá vyrábala ovocné destiláty (zamestnávala 8 zamestnancov). V roku 1948 sa obnovoval starý zámok. V dvojročnici sa zveľadil pivovar a sladovňa, pribudoval sa vysoký komín, namontovala sa nová varňa, nová kotolňa s automatickým zauhoľňovaním, rozšírili sa ďalšie priestory výroby. Pozoruhodným zariadením bol nový prístroj na stáčanie piva do fliaš, zakúpili ho vo Švédsku. Pri modernizovaní podniku sa brali do úvahy skúsenosti, ktoré vedúci nadobudli na študijnej ceste po Švédsku. Pivovar stačil zásobovať pivom nielen okolie obce, ale celé severozápadné Slovensko. V päťročnici sa plánovalo dobudovanie

podniku. Od marca 1948 sa znárodňovali všetky väčšie podniky v obci, v zime už aj menšie.

Z iniciatívy Školského inšpektorátu v Bytči sa v januári 1947 zriadila materská škola v miestnostiach bývalého Notárskeho úradu v starom Obecnom dome, neskôr bola zriadená druhá trieda v bývalej cirkevnej ľudovej škole. Židovská škola po vojne prestala existovať, do jej budovy umiestnili učňovskú školu. Miestne učiteľstvo v ťažkých pomeroch ochotne sa zapojilo do výchovy a osvetovej práce v obnovenej Československej republike.

Tento výsek povojnového hospodárskeho a kultúrneho budovania obce je dokumentom, že zodpovední činitelia i popri početných ťažkostiach sa snažili, aby Bytča prosperovala a patrila medzi prvé obce na Považí, na osoh všetkého jej obyvateľstva.

Tu Pamätná kniha obce Veľká Bytča končí, bola vedená iba do roku 1948. Neskôr bola založená už nová kniha – Kronika obce Bytča s novým kronikárom, prvý zápis je v nej z roku 1958.

ZÁVER

Milí čitatelia, ďakujem Vám za Váš čas a za to, že ste si prečítali uverejnené informácie. Chcel som upozorniť na existenciu uvedenej knihy a zoznámiť Vás s dôležitými historickými udalosťami a zaujímavosťami, ktoré sa dotýkajú Bytče. Oboznámením sa s históriou nášho rodného mesta, bydliska, nech nám je naše mesto ešte viac vzácnejšie a nech si vážime ešte viac hodnoty, ktoré nám zanechali naši predkovia.

Bytča bola a stále je pekné mesto, rozprestiera sa v malebnom údolí, obklopená okolitými vrchmi, lúkami, poliami, lesmi. Zostáva v našich srdciach, aj keď nás zaviala cesta nášho života mnohokrát ďaleko od nej, spájajú nás spomienky na roky prežité v Bytči. Vždy sa s láskou a radosťou vraciame späť, i keď sa to niekedy nedá. Vtedy aspoň v myšlienkach sa po námestí prejdeme, o zábradlie sa oprieme, trblietajúce slnko v riečke pozorujeme, kostolné zvony vyzváňať počujeme. Tu sme vyrastali, máme spomienky na rodičov, detstvo, mladosť, priateľov. Bytča zostane už natrvalo našim domovom, tak ako bola domovom aj našim predkom, ktorí sa tu narodili, žili, zomierali. Pred nami tu dávno chodili po bytčianskych uliciach, námestí, do školy, do práce, do kostola. Každý nejaký vyzeral, správal sa, prežíval svoje lásky, sklamania, starosti, ale aj radosti ako teraz my.

Budem rád, keď pôjdeme zas niekedy po meste a pri pohľade na nejakú budovu, historickú pamiatku, ulicu si predstavíme, ako tu naši predchodcovia v minulosti žili a pracovali. Zachovajme si spomienky a odovzdajme ich ďalšej generácii, ktorá tu bude po nás žiť, a ktorej bude Bytča určitý čas patriť, tak ako dnes patrí nám. Buďme hrdí na naše mesto, na Bytču a šírme aj ďalej jej dobré meno.

Spracoval Ing. Ladislav Keblúšek